
TÜRKİYE'DE HAYIRSEVERLİKTEN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞA GEÇİŞ: BİR KURUMSAL DEĞİŞİM ÖYKÜSÜ*

Ozan Nadir Alakavuklar
Dokuz Eylül Üniversitesi

Selcen Kılıçaslan
Dokuz Eylül Üniversitesi

Engin Bağış Öztürk
Dokuz Eylül Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı uluslararası alanda birçok farklı açıdan ele alınan Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) kavramının Türkiye'de ne şekilde ortaya çıktığını incelemek üzerine kuruludur. Çalışma yeni kurumsal kuramın ana varsayımları üzerinden hareket etmekte ve KSS faaliyetlerinin Türkiye'deki gelişimini kurumsal bir değişim olarak ele almaktadır. Geleneksel ve kültürel kökenlerden gelen hayırseverlik anlayışından KSS'ye geçiş tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirilmekte, ülkedeki sosyo-ekonomik ve politik değişikliklerin bu geçişteki rolüne vurgu yapılmaktadır. Sonuçta kuramsal bir önerme olarak KSS'nin Türkiye'de geleneksel hayırseverlik anlayışından farklılaşarak özellikle dışsal eşbiçimlilik baskılarıyla kurumsallaştığı savunulmaktadır. Çalışmanın kurumsal bir bakış açısı kullanması ve aynı zamanda KSS gibi bir kavramı yerel bağlam kapsamında değerlendirmesi açısından alanda önemli bir boşluğu doldurduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Hayırseverlik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Türkiye, Yeni Kurumsal Kuram, Kurumsal Değişim

* Çalışmada bizlere yorumlarıyla destek veren ve yön gösteren sayı özel editörü sayın Prof. Dr. Sibel Yamak'a, değerli hakemlere, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nden Sayın Araş. Gör. Taner Bulut'a, değerli hocalarımız Prof. Dr. Ceyhan Aldemir, Prof. Dr. Ömür N. T. Özmen ve Prof. Dr. Şükrü Özen'e teşekkürü bir borç biliriz.

Bu makalenin ilk versiyonu "Ankara Üniversitesi International Conference on Marketing and Entrepreneurship" (AUMEC) 2009'da bildiri olarak sunulmuştur.

TRANSITION FROM PHILANTHROPY TO CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN TURKEY: AN INSTITUTIONAL CHANGE STORY

ABSTRACT

The aim of this study is based on understanding how Corporate Social Responsibility (CSR) emerged in Turkey. The study evaluates the development of CSR activities following the institutional change by considering the main assumptions of new institutional theory. A shift from the philanthropy mentality to CSR is analyzed with a historical approach. The study focuses on the socio-economic and political changes taking place in the country in explaining this shift. Our conclusion is that CSR has been institutionalized in Turkey, particularly as a result of the external isomorphic pressures and it has differentiated itself from the traditional philanthropic mentality. The study fills an important gap in the field by both using institutional theory and adopting a historical approach. It establishes links between CSR practices and their historical roots in Turkey.

Keywords: Philanthropy, corporate social responsibility, Turkey, new institutional theory, institutional change

Türkiye'de her zaman içinde vakıflar, hayır kurumları, dernekler, kamu kurumları ve şirketler gibi önemli ve farklı aktörlerin yer aldığı hayırseverlik (filantropi¹) faaliyetleri olmuştur. Ancak bu tür faaliyetler daha yakından incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişme sürecinde çeşitli yapısal, ekonomik ve sosyal değişim dönemlerine bağlı olarak hayırseverliğe olan bakış açısının ve genel zihniyetin önemli değişimler gösterdiği düşünülmektedir. Bu tarz bir değerlendirme kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerinin Türkiye'de kurumsallaşmasının, modernleşme ve Türkiye'nin küresel piyasa ekonomisine dâhil olmasının bir ürünü olarak tartışılmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de kültürel ve geleneksel köklerden beslenen, dolayısıyla farklı özelliklere sahip hayırseverliğe dayalı faaliyetler söz konusu iken, bu faaliyetler, sonucunda finansal ve sosyal kazanımlar getirmesi umuduyla gerçekleştirilen stratejik uygulamalara ve eşbiçimli eylemlere dönüşmektedir.

¹ “Philanthropy” sözcüğünün karşılığı hayırseverlik olmakla birlikte Ararat'a (2008) göre hayırseverlik bireylerin dini değerler çerçevesinde fakirlere yardım etme faaliyetiyken filantropi insani değerler çerçevesinde toplumun refahını yükseltmek olup daha çok şirket stratejisinden bağımsız ele alınmaktadır. Çalışmada bir kavrama birden farklı anlam yüklemek için hayırseverlik ve filantropi kavramlarının yukarıda açıklanan anlamsal farkları üzerinden hareket edilmektedir. Bu tanımlardaki farklı anlamlar ayrıca diğer yazarlar tarafından desteklenmiştir (Zincir ve Bikmen, 2006).

Bu noktadan hareketle çalışmada asıl üzerinde durulacak olan araştırma sorusu Türkiye'de KSS ne tür bir kurumsal değişimin sonucunda kurumsallaşmaktadır şeklinde ifade edilebilir. Bu soruyu cevaplamak için Türkiye'de KSS'nin gelişimi yeni kurumsal kurama göre, özellikle de kurumsal değişim çerçevesinde ve Türkiye özelinde değerlendirilecektir.

Türkiye'de KSS ile ilgili yazını inceleyen Yamak (2007) bu çalışmalarda KSS kavramı ve uygulamaları ile ilgili tarihsel ve kuramsal bakış açısının eksikliğini vurgulamıştır. Bu nedenle, tarihsel, sosyal, dinsel ve kültürel farklılıklar dolayısıyla Türkiye'de KSS'nin kurumsallaşmasının dinamiklerinin incelenmesine ihtiyaç vardır. Böylelikle temelde gelişmiş ülkelerde o ülkelerin koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmış olan KSS'nin Türkiye koşullarında ne şekilde, hangi tarihsel ve bağlamsal süreçlerden geçerek günümüzdeki gibi bir kurumsal öge haline geldiği çok daha iyi bir şekilde değerlendirilebilecektir. Bu çalışma bu yaklaşımı ile önemli bir boşluğu doldurmak amacını taşımaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın iki önemli katkısı bulunmaktadır. Çalışma öncelikle Türkiye'de KSS gelişimini tarihsel bir zemine oturtmakta ve günümüzdeki KSS anlayışına ne şekilde ulaşıldığını incelemektedir. Diğer bir katkı ise yeni kurumsal kurama göre KSS ile ilgili değişim dinamiklerinin ortaya konulmasıdır. Yapılan çalışmaların bir kısmı KSS kavramını değişik teorik açılardan (örn: sosyal performans analizleri, paydaş yönetimi, normatif paydaş teorisi) ele almıştır ancak yeni kurumsal kuram perspektifinden değişim temelinde ve yerel özellikler üzerinden değerlendiren çalışmalar bulunmamaktadır. Çalışma kullanacağı bu teorik çerçeve ile kavramın oluşumundaki aktörleri, dinamikleri ve değişim sürecini ortaya koyacaktır.

Türkiye'de KSS'nin kurumsallaşmasını ve zihniyet değişimini değerlendirmek amacıyla, ilk olarak KSS tanımları ve farklı boyutları yazındaki çeşitli tartışmalar zemininde ele alınacaktır. Ardından çalışmanın kuramsal kısmını oluşturan yeni kurumsal kurama, ilgili kavramlara ve kurumsal değişim ile ilgili çalışmalara değinilecektir. Bu başlıkların değerlendirilmesinden sonra tarihsel bir bakış açısıyla Türkiye'de KSS'nin gelişimi ve kurumsal değişim süreci incelenecektir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Tüm dünyada şirketlerin içinde yer almaya özen gösterdiği KSS faaliyetleri yazında değişik bakış açıları kullanılarak irdelenmiştir. Farklı görüşlere sahip olan bu yaklaşımlarla ilgili iki temel görüşün güncelliğini hala koruduğu düşünülebilir. Görüşlerini Frederick (1960) ve Davis'e (1960) dayandıranlar

tarafından birini oluştururken, karşı görüşü benimseyenler Friedman'ı (1970) savunmaktadırlar. Frederick (1960) şirketlerin yalnızca hissedarların çıkarlarını destekleyen yapılar olmadığını bununla beraber bütün toplumun çıkarlarına hizmet etmek için var olduklarını öne sürmektedir. Davis (1960) şirketlerin kendilerini ve içinde faaliyet gösterdikleri pazarları etraflarındaki sosyal çevreden izole edemeyeceklerini ileri sürerek bu çevredeki güç dengelerini değiştirdiklerini iddia eder. Böylece bu sosyal gücün toplumun yararına sorumluluklar gözetilerek kullanılması, şirketlerin içinde faaliyetlerini sürdürdükleri topluma karşı bir geri ödemede bulunmaları gerekmektedir.

Diğer taraftan Friedman (1970) işletmelerin sosyal sorumluluklarının kâr etmek olduğunu söyler. Şirketlerin kârlarını arttırarak hissedarların zenginliğini arttıracığını ve hissedarların zenginleştikçe, gerek duyulan yardımı, topluma, kendi istekleriyle sağlayacaklarını savunur. Bunun tersi olduğunda yani şirketler sosyal sorumluluğu stratejik bir faaliyet olarak yerine getirdiklerinde uzman olmadıkları bir alanda çalışmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak, bahsi geçen faaliyetler, şirketlerin yetersizlikleri ve yöneticilerin alandaki bilgi eksiliklerinden dolayı başarısız olarak sermaye ve zaman kaybına yol açarlar. Kurumsal sosyal sorumluluğa karşı olan görüşü destekleyen diğer yazarlar olan Freeman ve Liedtka (1991) şirketlerin yetersiz ve deneyimsiz oldukları bir alanda faaliyetlerini sürdürürlerken, hem şirkete hem de topluma zararı olabilecek sonuçlarla da karşılaşabileceklerine değinmektedirler. Benzer bir şekilde, başka bir tartışmaya göre şirketler kendilerini hükümetlerin yerine koyduklarında çok fazla güç kazanırlar. Bu gücün halk tarafından bu görevleri ifa etmesi için seçilmiş kişiler yerine şirketlerin yöneticilerinde olması demokraside temsiliyet hakkı (Beauchamp ve Bowie, 1979), topluma egemen olma (Levitt, 1958) ve toplum üzerinde beklenenden çok daha etkin olma (Bakan, 2004; Klein, 2000) tartışmasını da beraberinde getirmektedir.

Ancak günümüzde “işletmelerin sorumluluğu kâr etmektir” (Friedman, 1970) görüşü desteğini kaybederken, ilk olarak 1971 yılında Ekonomik Kalkınma Komitesi'nde dile getirilen “şirketlerin ürün ve hizmet yaratmaktan ayrı olarak, hayatın kalitesini arttırmaya katkıda bulunmaları beklenmekte ve istenmektedir” görüşü hem şirketlerde hem de toplum gözünde değer kazanmaktadır (aktaran Carroll, 1999). KSS'nin değişen rolünün ana sebeplerinden biri küreselleşmenin etkisiyle devletin rolünün zaman içinde gösterdiği değişikliklerdir (Albareda, Lozano, Tencati, Midttun ve Perrini, 2008). Bobbitt'e (2002) göre modern devletin yapısı ulus-devletten pazar-devlete değişmiştir. Bu yapıda, devlet piyasa dinamikleri ve etkililik üzerine yoğunlaşırken, şirketler sosyal ve kültürel konularla ilgilenmektedirler. Böylece, yalnızca gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de KSS hükümetler tarafından desteklenmektedir. Dolayısıyla çeşitli ülkesel ve

bölgesel farklılıklara rağmen KSS'nin örgütlerden beklenen kurumsallaşmış bir faaliyet olduğu, dünyada ciddi düzeyde yaygınlaştığı ve bununla ilgili çeşitli düzenleyici örgütlerin de geliştiği görülmektedir (Matten ve Moon, 2008).

KSS faaliyetlerinin sınıflandırılması: KSS'nin sınıflandırılmasıyla ilgili çatıyı oluşturan kavramın altında nasıl bir ayırım yapılacağına dair farklı görüşler mevcuttur. Carroll (1979) bunun için dört aşamalı bir model önermekte ve şirketlerin bu dördünü birden yerine getirdiklerinde kurumsal olarak sosyal sorumlu sayılabileceklerini söylemektedir. Carroll'a (1979) göre, şirketlerin ekonomik ve yasal sorumluluklarının yanı sıra etik ve hayırseverlik sorumlulukları da vardır. Ekonomik ve yasal sorumluluklar düşük seviyeli sosyal sorumluluk alanlarıyken, etik ve hayırsever temelli olanlar yüksek seviyeli sosyal sorumluluklardır (Carroll, 1991). Etik sorumluluklar şirketlerin karar alma süreçlerinde etik kaygılar taşımaları buna uygun hareket etmeleriyken, hayırseverlik temelli sorumluluklar şirketler için zorunlu olmayan gönüllü sorumluluklardır. Diğer sorumluluklar şirketler için toplumun beklentilerine verilen cevaplar niteliğindeki, hayırseverlik yapma sorumluluğu şirketlerin proaktif bir şekilde üstlendikleri sosyal girişimlerdir. KSS'nin boyutları bu şekilde tanımlandığında, Friedman'ın bakış açısının yalnızca hayırsever sorumlulukları ayrı tuttuğu ama ekonomik, yasal ve etik sorumlulukları kapsadığı görülebilir (Carroll, 1991). Bu noktadan bakıldığında, “şirketin çıkarlarının ve yasanın gerektirdiğinin ötesinde, toplumun iyiliğine olan eylemler” şeklinde farklılaşan KSS tanımı ortaya çıkmaktadır (McWilliams ve Siegel, 2001). Frederick (1998) de farklı bir dört-aşamalı KSS modeli önermektedir. Yazara göre, KSS1, etik-felsefi bir kavramdır; KSS2, eylem odaklı sosyal cevap verebilirliğe dair yönetsel bir kavramdır; KSS3, etik ve değerlere dayalı normatif gerekliliklerdir; KSS4, sosyal konuların yönetilmesinde temel normatif referans olarak evreni alan, bilim ve dinin rolünü hesaba katan bir boyuttur. Görüldüğü üzere, Frederick'in bakış açısı daha fazla etik odaklıyken, Carroll'ın modeli işlevsellik üzerinden sorumlulukları sınıflamaktadır.

Garriga ve Mele (2004) ise KSS kavramını; ekonomik, politik, sosyal bütünleşme ve etik olmak üzere daha farklı yaklaşımlarla incelemektedirler. Bu yaklaşımlara göre KSS teorilerini sınıflandırdıkları çalışmada, ekonomik yaklaşım yalnızca şirketlerle toplum arasındaki ekonomik değiş-tokuş ilişkisini ele alır. Friedman'ın (1970) hissedar değerini arttırma şeklindeki ve Porter ile Kramer'in (2002) KSS'yi bir rekabetçi üstünlük olarak gören stratejik duruşları ekonomik yaklaşımın birer örneğidir. Davis'in (1960) sosyal sorumluluğu, şirketlerin sosyal güçleriyle ilişkilendirdiği görüşü ise bu yolla hedeflerine ulaşmaya odaklandıklarını öneren politik teorilerin bir örneğidir. Kurumsal sosyal performans analizleri ve paydaş yönetimi gibi

sosyal bütünleşme yaklaşımları ise şirketlerin ve toplumun taleplerini bütünleştirir. Son olarak, normatif paydaş teorisi, evrensel haklar yaklaşımı ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları, toplumun iyiliğini şirketlerin iyiliğinin önünde tutan etik kuramlara örneklerdir.

Görüldüğü üzere KSS kavramı çok farklı zeminlerde gelişmeye ve örgütsel olarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanında, ayrıca ortaya konduğu üzere KSS faaliyetleri küresel ekonomik sistemin bir parçası olarak neredeyse tüm dünyada görülmekte ve birçok eşbiçimlilik baskısı şirketleri sosyal sorumlu biçimde hareket etmeye zorlamaktadır (Matten ve Moon, 2008). KSS ile ilgili olarak dünya üzerindeki farklı devletlerin düzenlemeleri ve ilgileri, piyasada varolan beklentiler ve çeşitli akreditasyon kuruluşları tüm dünyadaki şirketleri etkilemektedir. Bu etkiyi ve aynı zamanda işletmelerin KSS faaliyetleri kapsamında benzeşimlerini değerlendirebilmek amacıyla yeni kurumsal kuramın ana varsayımlarının tartışılmasında yarar bulunmaktadır.

Yeni Kurumsal Kuram ve Kurumsal Değişim

Yönetim ve organizasyon çalışmaları içinde etkili bir konuma sahip olan (Özen, 2007) ve son yıllarda etkisini artıran (Greenwood, Oliver, Sahlin ve Suddaby, 2008) yeni kurumsal kuram makro bir bakış açısı ile temelde kurumsal çevre, sosyal sektörler, örgütsel alanlar ve sosyal kurumlar üzerinde durmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983; Meyer ve Scott, 1983). Kurama göre örgütlerin meşruiyeti ve devamlılığı teknik ve ussal gerekliliklerden öte sosyal ve kültürel beklentilerin oluşturduğu kurumsal çevreye olan uyuma bağlıdır (Meyer ve Rowan 1977; DiMaggio ve Powell 1983). Buna göre örgütler ve bireyler yarattıkları anlamlar, normlar, kurallar, inançlar ve doğal kabul edilen varsayımlardan oluşan bir ağ içinde yer almaktadırlar (Barley ve Tolbert, 1997). Sosyal anlamda yapılandırılmış olan (Berger ve Luckmann, 1967) bu çevreyi tanımlarken örgütsel alan kavramı öne çıkmaktadır. Örgütsel alan kurumsal yaşamın gerçekleştiği ve bütün ilgili aktörlerin (ana tedarikçiler, kaynak ve ürün tüketiciler, düzenleyici kurumlar ve benzer hizmet ve ürün üreten diğer örgütler) yer aldığı alanı temsil etmektedir (DiMaggio ve Powell 1983: 148). Örgütlerin alanda kalabilmeleri, var olabilmeleri ve meşruiyet kazanmaları bu alanda oluşan kurumsal beklentilere uyma sonucunda gerçekleşebilir, öyle ki örgütsel alandaki bu kurumlar aynı zamanda meşruiyet anlamına da gelebilmektedir (Suchman, 1995).

Aynı örgütsel alan içinde örgütler farklı açılardan birbirlerine benzemek zorunda kalabilmektedirler. Bu eşbiçimliliğin oluşmasına neden olan üç farklı kurumsal baskı söz konusudur (DiMaggio ve Powell 1983: 150-154). Yasal çerçevede ve belirli kural koyuculara olan bağlılıktan dolayı zorlayıcı

eşbiçimlilik, meslek ve iş örgütlerine olan bağlılıktan dolayı gelişen normatif eşbiçimlilik, başarılı bir örgütsel uygulamanın diğer örgütler tarafından kopyalanması yoluyla da öykünmecî eşbiçimlilik gerçekleşebilir.

Yeni kurumsal kuram çerçevesinde kurumsallaşma “Eylemlerin tekrarlandığı ve aktörlerce benzer anlamların verildiği süreç” olarak tanımlanmaktadır (Scott, 1992: 117). Scott (1995: 33) kurumların bilişsel, normatif ve düzenleyici yapıları ve faaliyetleri aracılığı ile sosyal davranışa anlam verdiğini ve sosyal davranışı düzenlediğini de ifade etmektedir. Aynı zamanda özellikle kültürel-bilişsel süreçlerin kurumların altyapısını normlara ve kurallara dayalı olarak oluşturduğu da ifade edilmektedir (Greenwood ve diğerleri, 2008).

Kuramın gelişmesi sürecinde kuramın değişimi açıklamakta yetersiz kaldığı (DiMaggio, 1988) veya örgütlerin ve kurumların nasıl ve neden değiştiğini açıklamakta zorlandığı (Greenwood ve Hinings, 1996; DiMaggio ve Powell, 1991) ifade edilmiş olsa da, yeni kurumsal kuram kapsamında özellikle son dönemlerde örgütsel farklılıkları da anlamak amacıyla kurumsal değişim kavramına büyük önem verilmektedir. Kurumsal değişimin örgütsel alan içindeki aktörlerin etkileşimi ile (DiMaggio, 1991; Leblebici, Salancik, Copay ve King, 1991) ya da örgütsel alan dışından gelen etkilerle gerçekleşebileceği ifade edilmektedir (Campbell, 2004; Clemens ve Cook, 1999). Bu bağlamda alanda farklı çalışmalar değişim ile ilgili dinamikleri örgütsel alan, kurumsal girişimciler, içsel ve dışsal değişim nedenleri veya yapı-aktör çelişkisi temelinde ele almaya çalışmıştır. Bu kadar farklı kapsamda ele alınan kurumsal değişim Suddaby ve Greenwood (2009: 176-177) tarafından

“kurumsallaşmış belirli düzenlemelerin bir başkası ile yer değiştirmesi veya var olan düzenlemelerin varlıksal olarak (düzenlemelerin kendisinin değişmesi) veya sembolik olarak (düzenlemelerin değişimine atfedilen anlamların değişmesi) önemli düzeyde değiştirilmesi”

olarak tanımlanmaktadır. David ve Bitektine'ye (2009) göre birçok kurumsal temelli çalışma artık örgütsel ve çevresel durağanlıktan çok değişim üzerine odaklanmaya başlamıştır.

Kurumsal değişim ile ilgili olan çalışmaların yapısı gün geçtikçe farklı epistemolojik yaklaşımların kullanılmasıyla, kurumsal girişimcilerin göz önüne alınmasıyla veya farklı teorilerin yeni kurumsal kuram ve kurumsal değişim ile bütünleştirilmesiyle farklılaşmakta ve zenginleşmektedir. Sosyal yapılandırma kuramı (Zilber, 2002; Munir, 2005), sosyal hareketler kuramı (Hond ve De Bakker, 2007), vekil yaklaşımı (Chung ve Luo, 2008), örgütsel

politika (Kim, Shin, Oh ve Jeong, 2007), kurumsal mantık yaklaşımı (Marquis ve Lounsbury, 2007; Misangyi, Weaver ve Elms, 2008), ABD ve kapitalizmin gelişimi (Schneiberg, 2007) ve örgütsel değişim (Tsamenyi, Cullen ve Gonzalez, 2006) gerek konuları gerekse de yaklaşımları açısından bu zenginlik ve farklılık kapsamında değerlendirilebilir. Tüm bunlara ek olarak kurumsal değişimin, kurumun hangi boyutunda (kültürel-bilişsel, normatif ve düzenleyici) gerçekleştiği, evrimsel mi yoksa devrimsel mi olduğu ve ne tür bir mekanizma (yayılım, tercüme ya da brikolaj) sonucunda ortaya çıktığı da kuramda öne çıkan sorular olarak değerlendirilmektedir (Campbell, 2004). Buna göre yeni kurumsal uygulamaların aktörler tarafından çok az bir değişiklikte kabul edilmesi yayılım olarak değerlendirilirken, yeni fikirlerin var olan kurumsal uygulamalar ile birleşmesi ve hem yeni hem de eski kurumsal uygulamalardan özellikler taşıması tercüme olarak ifade edilmektedir. Brikolaj ise aynı örgütsel alanda iki eski ama farklı uygulamanın birbirinden bağımsız olarak var olması anlamına gelmektedir.

Kurumsal değişim çalışmalarında yöntem konusuna değinen Suddaby ve Greenwood (2009: 178) kurumsal değişim sürecini anlayabilmek için çok değişkenli, yorumsamacı, tarihsel ve diyalektik yöntemlerden bahsetmekte ve geçmişte yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak çok değişkenli ve bağlamdan bağımsız gerçekleştirildiğini öne sürmektedir (detaylı karşılaştırma için, Suddaby ve Greenwood, 2009). Yazarlara göre kurumsal değişim önceki çalışmalarda ağırlıklı şekilde ele alınan kurumsal kontrolü sağlayan yapılardan öte daha çok paylaşılan anlamlar, değerler, normlar ve anlayışlar üzerine kuruludur ve bu nedenle de bu öğelerde meydana gelen değişim incelenmelidir.

Bu perspektiften hareketle bu çalışmada tarihsel bir bakış açısı ile özellikle değişen değerler ve anlayışlar üzerinden değişim süreci izlenmek istenmektedir. Bu bakış açısına göre değişim çoklu politik ve ekonomik baskıların kesiştiği temelde incelenmelidir ve günümüzde ortaya çıkan birçok kurum bu değişimlerin sonucunda oluşmuştur (Suddaby ve Greenwood, 2009).

Yeni Kurumsal Kuram ve KSS

İlgili yazında şirketler tarafından gerçekleştirilen KSS faaliyetlerinin kurumsallaşması farklı fakat az sayıdaki çalışmalarda ele alınmıştır. Bu çalışmalar içinde Campbell (2007) özel ve kamu düzeyinde düzenlemelerin, şirketlerin davranışlarını gözleyen sivil toplum ve bağımsız kuruluşların, uygun şirket davranışına dair kurumsallaşan normların, şirketlerin birbirleriyle ve paydaşlarıyla olan ilişkilerinin KSS uygulamalarının kurumsallaşmasını etkileyeceğini öne sürmektedir. Benzer bir başka

çalışmada toplum içindeki kültürel-bilişsel, sosyal normatif ve düzenleyici kurumsal güçlerin şirketlerin sosyal sorumlu uygulamaların doğasını ve düzeyini etkileyeceği model olarak ifade edilmiştir (Marquis, Glynn ve Davis, 2007). Buna ek olarak Matten ve Moon (2008) ise KSS'nin toplumlarda açık veya örtük olarak kurumsallaşmasını, tarihsel olarak şekillenmiş ulusal kurumsal çerçeve, şirketin doğası, piyasa süreçlerinin organizasyonu, koordinasyon ve kontrol sistemleri ve şirketin örgütsel alanı ile eşbiçimlilik baskıları ile ilişkilendirmektedir. Daha özele inen çalışmalarda ise, paydaş teorisine ve kurumsal kurama dayanılarak hükümet politikalarındaki, şirket stratejilerindeki ve STK eylemciliğindeki farklılıkların ABD ve AB ülkelerindeki şirketlerin KSS davranışı konusundaki kurumsal farklılıkları ne şekilde etkilediği incelenmektedir (Doh ve Guay, 2006). Delmas ve Toffel (2004) da benzer bir şekilde KSS kapsamında değerlendirilebilecek doğal çevreye dair şirket davranışlarını yasal ve normatif kurumsal baskılar yanında paydaşların baskıları ve şirket yapıları ile açıklamaya çalışmaktadır. Hoffman (2001) ise yine kurumsal bir bakış açısıyla doğal çevreye karşı olan şirket tutumlarını örgütsel alan ile kolektif akılcığı vurgulayarak ve şirketin aktör olarak tercihlerinden yola çıkarak kurumsal ve kültürel bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bir diğer çalışmada Hiss (2004) çok uluslu şirketlerin, gözlenmesi ve kontrolü çok maliyetli olabilecek davranış kodlarını neden gönüllü şekilde uyguladığını sorgulamakta ve KSS'nin ussal bir mit olarak toplumdan gelen baskıları göğüslemek adına yapıldığını savunmaktadır.

Kurumsal değişim söz konusu olduğunda ise yapılan çalışmalarda Matten ve Moon'un (2008) tipolojisi değerlendirilerek Almanya'da örtük KSS'den açık KSS'ye değişimin ne şekilde gerçekleştiği ele alınmış (Hiss, 2009), Windell (2006) ise KSS uygulamalarının örgütsel alanda doğan eleştiriden bir yönetim fikrine değişimini kurumsal değişim başlığı altında değerlendirmiştir. Bu çalışmaların kaynağının batı yazını olduğu düşünüldüğünde özellikle gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak Türkiye'de farklı kurumsal bağlamlar olacağı aşikârdır. Örneğin Campbell (2007) tarafından ifade edilen yasal ve özel düzenlemeler ya da şirketleri gözleyen kuruluşların varlığı Türkiye bağlamında ancak son 20 yılda daha etkin şekilde hissedilmektedir.

Tüm bu çalışmalar göz önüne alındığında temel olarak Türkiye'de varolan hayırseverlik değerinin birçok farklı sosyo-politik ve ekonomik etken gözetilerek tarihsel bir bakış açısıyla bir kurumsal değişim sonucunda KSS lehine kurumsallaşarak dönüştüğü üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye örneğinde geleneksel değerler bir kurum olarak ele alınmakta, bir yandan bu değerlerin varlığını koruduğu ancak aynı zamanda yukarıda tanımlı verildiği üzere geleneksel değerlerin hem varlıksal hem de sembolik olarak işletmelerde ortaya konan KSS faaliyetlerine dönüştüğü savunulmaktadır. Bu

sebeple, kültürel miras hayırseverlik odaklı faaliyetler bağlamında irdelenecek ve bu değerlerin Türkiye tarihinde yaşanan değişimlerle beraber ne şekilde dönüştüğü kavramsal bir değerlendirme çerçevesinde tartışılacaktır. Böylelikle özellikle kurumsallaşma yazını tarafından yeterince üzerinde durulmadığı düşünülen (Greenwood, Suddaby ve Higgins, 2002) süreçlerin ve dinamiklerin de anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu bağlamda, geç endüstrileşen (Buğra, 1995) ve gelişen bir çevre ülkesi olarak Türkiye'nin ABD etkisinde kaldığı (Üsdiken ve Wasti, 2009) düşünülmeyle beraber Türkiye'de varolan KSS kavramını anlamak için değerler sistemindeki değişim tarihsel bir bakış açısıyla analiz edilecektir.

TÜRKİYE'DE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMININ GELİŞİMİ

Politik, finansal, kültürel ve eğitim gibi sosyal yapılar arasında zaman içinde gerçekleşen etkileşim KSS'nin ortaya çıkmasında ve ülkelerin kendine has KSS niteliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır (Matten ve Moon, 2008). Bu doğrultuda Türkiye'nin kendine has dinamikleri olduğunun varsayılması çok yanlıştır.

Geleneksel ve Kültürel Köken: Hayırseverlik Anlayışı

Sosyal Sorumluluk anlayışının en önemli kaynaklarından biri, eski dönemlerden gelen hayırseverlik kavramıdır. “Hayır” sözcüğü kökeni itibariyle Arapça olup iyilik, karşılık beklemeden yapılan yardım (Türk Dil Kurumu, 2010) anlamına gelmektedir. Bu hayırseverlik anlayışı, gelenek ve göreneklerin din ile eklenmesinden ortaya çıkmış ve diğer Müslüman topluluklarında olduğu gibi birçok Türk-İslam devleti anlayışında hayat bulmuştur (Zincir ve Bikmen, 2006). Bunlara ek olarak karşılık beklemeden yardım etmek sadece Türk-İslam devletlerinde değil diğer Türk devletlerinde görülen bir uygulamadır ve Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla Türk devletlerinde bu güdülerle kurulan vakıfların Osmanlı'dan çok önce de bulunduğu, aynı zamanda da Türklerin geleneksel ve kültürel olarak yardımseverliğe ve toplumsal dengeye önem verdiği ifade edilmektedir (Özden, 2004).

Osmanlı dönemi ve sonrası söz konusu olduğunda da hayırseverliğin etkili olduğu görülmektedir. Bu kavramın içeriğinde dini, vicdani, duygusal öğeler olduğu kadar müşfik insan ilişkilerini, fakir insanlara yardım etmeyi, engelli kişileri desteklemeyi savunan bir zihniyet dünyası da söz konusudur. Böylelikle sevap kazanma adına toplum iyileştirilmeye ve tanrının takdiri kazanılmaya çalışılmıştır. Hayırseverlik bu kapsamda dinsel inanışın bir parçası olarak sevap kazanmanın en önemli eylemlerinden biri olarak görülmektedir (Gökşen, 2006; Soysaldı, 2002). Bunun anlamı hayırseverliğin

en önemli erdemlerden birisi olarak değerlendirilmesidir. Hayırseverliğin İslami açıdan hem gönüllü (Sadaka) bir eylem olması, hem de zorunlu (Zekat) kılınması bu uygulamaya verilen önemin bir göstergesi olarak görülmelidir (Gökşen, 2006; Şentürk, 2007). Bu faaliyetler hayata geçirilirken hiçbir davranış açıkça yapılmamakta, gizlilik prensibi en dikkat edilmesi gereken unsur haline gelmektedir. “Bir elin verdiği diğer el duymaz” gibi yaklaşımlar aslında bu anlayışı simgelemekle birlikte, hayırseverlik davranışında bulunacak kişi bunu en yakınlarının bile bilmemesine özen göstermelidir. Yardım eden ile yardım alan kişinin bilgilerinin bilinmesi hiç istenmemektedir, çünkü yardım alanın içinde bulunduğu zor durumun ifşa edilmesi gelenek, görenek ve dini açıdan kabul edilebilir bir durum değildir.

Hayırseverlik zihniyeti her ne kadar bireysel bir erdem olarak ifade edilse de, dini inançların toplum hayatına etkileri göz önüne alındığında kavram sosyal sonuçlar doğuran kurumsal bir yapıya dönüşebilmektedir. Bu durumun Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik hayatındaki yansımaları ele alacak olursak, 19. yüzyıla kadar olan dönemde kurumsal düzeyde iki örgütün bundan çok etkilendiği söylenebilir. Bunlardan birincisi “ahi”ler (loncalar) diğeri ise “vakıf”lardır.

Ahi birlikleri ticari faaliyetlerin İpek Yolundan, kervansaraylardan şehirlere doğru yayıldığı bir dönemde bir Türk kurumu olarak ortaya çıkmıştır (Çağatay, 1997). Bu birlikler özellikle 14., 15., 16. yüzyıllarda “Ahi” olarak bilinmekte ve 17. yüzyıldan sonra “Lonca” adıyla anılmaktadır (Cem, 1974). “Ahi” kelime anlamıyla “kardeş”, “eli açık” ve “cömert” demek olup tacirlerden, esnaflardan ve sanatkârlardan oluşan meslek topluluklarıdır (Ülgener, 2006). Sayılarının küçümsenmeyecek kadar fazla olduğu bilinmektedir, örneğin 1600’lü yıllarda 1100’den fazla ahi birliğinin olduğu ve bu örgütlere mensup kişilerin de 125.000’den fazla olduğu belirtilmiştir (Cem, 1974). Diğer bir deyiş ile neredeyse o dönemde Anadolu’daki bütün nüfusu kapsayan bu birlikler yasaklanmış mülkiyet haklarına, sınırlı ve kapalı piyasa şartlarına rağmen oldukça önemli ve yaygın ticari örgütlenmelerdir (Cem, 1974; Timur, 2001; Ülgener, 2006). Bu örgütlere girmek için bir meslek sahibi olmanın yanında daha önceden belirlenmiş ahlaki prensipleri de kabul etmek gerekmekteydi, örneğin bağışlamayı bilmek, düşman bile olsa yardım etmek ve kendisi muhtaç iken başkasına vermeyi bilmek bunlardan birkaçıdır (Turan, 2002). Bu kapsamda ahiler mal üretimi için standartlar, uygun fiyatlar belirlemiş, ahilerin birlikte kazanıp hakça bölüşmesine yardımcı olmuş ve böylece daha “adil ticaret” kavramı yerleşebilmiştir (Cem, 1974; Turan, 2002).

Bu örgütlerin kelime anlamından anlaşılabilceği gibi sadece dinsel ve ekonomik değil ayrıca sosyal yardımlaşma gayeleri de vardı. Dolayısıyla

ahlak, sanat ve yardımseverliğin bir bileşimi olarak ortaya çıkan bu oluşum topluluklara yardım etmeyi hedeflemekteydi (Aldemir, Arbak ve Özmen, 2003; Gülerman ve Taştekil, 1993). Bu hedef doğrultusunda Ahilerin kurdukları “orta sandık” denen bir esnaf sandığı bulunmaktaydı, ihtiyaç duyulduğunda finansmanı bu sandıktan karşılanmak üzere kişilere doğum, ölüm, nişan gibi olaylarda veya deprem, sel, kaza ve hastalık gibi durumlarda yardım edilirdi ya da alanlara gerekli yapılar inşa edilirdi (Çalışkan ve İkiz, 1993). Ayrıca Ahi’lerin bu ahlak felsefesini sadece orta sandıkla değil “yaren” odalarıyla da destekleyip 20. yüzyıla kadar Anadolu’daki köylere götürdüğü söylenebilir (Çağatay, 1997; Gülerman ve Taştekil, 1993). Ahilik bu bağlamda kurumsal anlamda sosyal yardımlaşmayı sağlayan yerel bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Amaçlarından bir tanesi de özellikle hayırseverlik anlayışı ile ihtiyacı olanlara yardımcı olmak üzerine kuruludur.

Ayrıca genişleyen Osmanlı Devleti ile birlikte gayri-müslimlerin bu birliklere dâhil olması (İspanya etkisi) zaman içinde ahilerden loncalara doğru geçişi sağlamış (Turan, 2002) ve bu örgütleri meslek gruplarının devlet adına denetimini sağlayan bir yapıya dönüştürmüştür (Cem, 1974). Devletle arasındaki bu bağ devlet kurumlarının yozlaşması ile birlikte problemli hale gelmiş ve ahilerin 1912’de lağvedilmesine neden olmuştur. Ancak ahilerin ve loncaların değerleri çerçevesinde kurulmuş olan mekanizmalar ve sistemler bu örgütlerin 19. yüzyıl sonuna kadar varlıklarını bu değerleriyle birlikte sürdürebilmesine yardımcı olmuştur (Ülgener, 2006).

Bu örgütler, toplum tarafından, hayırseverliği, misafirperverliği, dini ve geleneksel eğilimleri ile bilinmekle birlikte özellikle Moğol döneminden gelen baskıcı eğilim ve yoğun tassavufi etkilerden dolayı kapalı ağ yapılarına da sahipti (Faroqhi, 2005). Ahilerin bu içe dönük ağ yapıları nedeniyle hayırseverliğin etki alanının genişlemesini engellediği bile iddia edilebilir. Ancak Faroqhi (1995) bize ahilerle ilgili farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle İslami olarak yasaklanmış olmasına rağmen, loncaların vakıf kurmak için birleştikleri, aralarından birini seçip vakfın kurulmasını sağladıkları ve bunu korumaya çalıştıkları ifade edilmektedir (Faroqhi, 2005). Aslına bakılırsa, bu girişim, hayırseverliğin yaygınlaşmış ve yaygınlaşmadığının bir göstergesi olmaktan ziyade örgütsel mekanizmalar ile hayırseverlik zihniyetine sahip grupların nasıl birleştiğini ve günümüzdeki yapılardan çok uzak olmayabileceğini işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Buna göre ahiler devletin zorlayıcı baskısı ile dönüşürken kurumsal olarak değerleri muhafaza etmişler ve aynı zamanda da yardımseverlik ve hayırseverlik amaçlarını korumuşlardır.

Bu konuyla ilgili ikinci olarak karşımıza kaynaklarını hayır işlerinde kullanan ve toplumun çıkarına hizmet etmek için kurulan “Vakıf”lar çıkmaktadır. Yukarıda bahsedilen eklemleşmeye oldukça uygun yapılar olan vakıflar

aslında tam olarak ne İslamiyet'e ne de Türklere has bir kurumdur, hatta insanlık için önemli birçok medeniyetlerde de izleri görülür (Akı ve Demirbilek, 1996). Türkiye tarihi açısından bakılırsa Anadolu Selçuklu zamanında varlığı bilinen ve Osmanlı döneminde kapsamı genişleyen bu örgütler halkın sağlık ve eğitim sorunlarını karşılamak, fakirlere bedava yemek vermek, yolculara yatacak yer sağlamak vb. faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla imarethaneler, hastaneler, mescitler, medreseler, hayratlar, mualimhaneler, hanlar ve kervansaraylar yapmışlardı (Cem, 1974). Vakıflar İslamiyet'ten doğmamıştır, aslında insanlık tarihi kadar eski bir kurumdur, ancak Hz. Muhammed'in tavsiyeleri (hadisleri) ile birlikte Vakıflar bütün İslam medeniyetlerinde meşrulaşmıştır (Timur, 2000). Kişisel bağışlar ve devlet bağışları en önemli gelir kaynağı olan bu örgütler (Buğra, 1995), selamet ve/veya tanrının ilahi adaletini temsilen hayırseverlik faaliyetlerinde bulunurlardı (Soysaldı, 2002). Bu faaliyetlerde bulunan vakıfların yaygınlığı ve etkileri oldukça geniştir. Örneğin 16. yüzyılda Osmanlı topraklarının 1/5'ine sahip olmaları (Turan, 2002) veya 15. yüzyılda Osmanlı'daki en büyük imarethanenin her gün 1500 kişiye bedava yemek verebilmesi (Cem, 1974), vakıfların Osmanlı devletinde sosyal sorumluluk faaliyetlerinin hayırseverlik zihniyeti çerçevesinde geniş bir çapta yürütüldüğünü izah etmektedir (Çizakça, 2006).

Bu tarihsel özelliklerinden dolayı, vakıfların, Roma/Bizans etkileri taşıyan, İslami eğilim ile birleşmiş ve 19. yüzyıl Osmanlısına kadar ulemalar tarafından yönetilen bir yapısı vardır (Çizakça, 2006). Vakıfların yerine getirdiği fonksiyonun sadece ferdi hayırseverlik duygusundan ibaret olduğunu ifade etmek eksik olabilir, ayrıca gayri-resmi olarak kişisel kazançların devletten kaçırılmasını sağlamak, kamu hizmetinin dolaylı yoldan ifası ve/veya topluluğun normatif baskılarından uzaklaşmak için de kuruldukları belirtilmelidir (Akgündüz, 1988; Güvenç, 2003; Timur, 2000). Hatta bu normatif baskılar “zenginler gelirleri kadar yardım etmelidir”, “insanların en hayırlısı insanlara faydası dokunandır” gibi deyişlerle günümüzde hala varlığını devam ettirmektedir. Vakıfların, örgütsel açıdan loncalara göre daha organize olmuş ve devlet ile iç içe geçmiş bağları bulunmaktadır. Vergi indirimi, finansal destek aslında hep devlet ile iç içe geçmiş bağların bir göstergesidir ki vakıflar ileride bu sebepten etkinliklerini kaybetmeye başlamışlardır (Çizakça, 2006). 20. yüzyıla yaklaşırken, vakıfların önemi azalır ve niyetleri yavaş yavaş sorgulanırken özellikle Osmanlı devletindeki çözülme, toprak kayıplarının sıklaşması, ayrıca Fransa başta olmak üzere Batılı ülkelerin baskısı bu sürece damgasını vurmuştur (Çizakça, 2006). Bu nedenledir ki, Osmanlı Devleti vakıflara müdahale etmiş ve onların varlıklarına el koymak sureti ile içinde bulunduğu durumdan çıkmaya çalışmış, bu esnada vakıflar hem boyut olarak küçülmüş hem de sayısal olarak azalmışlardır (Güvenç, 2003; Timur, 2000). Dolayısıyla vakıf sayısındaki keskin düşüşün, devlet politikaları tarafından biçimlenen

kurumsal çerçevede yaşanan bir değişim yüzünden olduğunu iddia etmek mümkündür (Çizakça, 2006).

20. yüzyıla girerken Osmanlı devletinin sosyal sorumluluk ile ilgili durumunu özetlemek gerekirse, loncaların ve vakıfların günümüzde anladığımız anlamda ve daha önce tanımladığımız şekilde KSS'ye benzer uygulamaları olsa da hedeflenen sonuçlara ulaşmak için öngörülen amaçlar yoktu. Çünkü aktörlerin (loncaların ve vakıfların) uygulamaları her ne kadar sosyal sorumlu davranışlar olsa da, adil ticaret gibi kavramlardan beslenen mistik iş ahlakı, özellikle ahilerde, (Cem, 1974; Aldemir, Arbak ve Özmen, 2003) ve hayırseverlik zihniyeti kurumlardaki hâkim anlayıştı. Hayırseverlik, bu bağlamda mistik bir eğilim taşıyarak yardımları gerçekleştirmek olarak da ifade edilmektedir (Buğra, 1995). Oysaki KSS sadece hayırseverlik demek değildir (O'Higgins, 2005), kurumsal çerçevede ifade edildiği gibi hayırseverlik KSS anlayışının özel bir kısmıdır. Bu iki kavram arasındaki farklılıkları daha net ortaya koymak adına aşağıdaki çizelge faydalı olacaktır.

ÇİZELGE 1. Hayırseverlik Anlayışı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Farklılıkları

	Hayırseverlik	KSS
Tanım	Karşılık beklemeden iyilik yapmak, mistik bir eğilimle yardım etmek	Sosyal, çevresel, ekonomik ve etik kavramların yönetimi ve şirketlerin bu alanlarda sosyal paydaş beklentilerine olan duyarlılığı
Amaç	Kişilerin veya kurumların kendi değerleri, inançları doğrultusunda istedikleri anda istedikleri kişilere çeşitli yardımlarda bulunmaları	Örgütlerin sürdürülebilir olmak için toplumun beklentilerini yerine getirerek topluma olan borçlarını ödemeleri
Süreç	Normatif bazı öğelere uygun olması (duyurulmaması, pazarlanmaması gibi), şirket stratejisinden bağımsız bir şekilde tasarlanabilmesi	Rasyonel bir çalışma / proje süreci sonunda hedef sorumluluk alanları belirlenmesi, karar verilmesi, uygulanması, hatta raporlanması. Şirketler için stratejik bir faaliyet olması

Hayırseverlik aynı zamanda tarihi gelişimi sebebiyle bireylerin dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetleri olarak da değerlendirilmektedir (Buğra, 1995; Zincir ve Bikmen, 2006). Dolayısıyla Osmanlı döneminde (ve hatta öncesinde) KSS'den ziyade hayırseverlik söz konusudur. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır ki, bir dizi iç içe geçmiş değerler ve bunların hayata geçme biçiminin günümüzdeki KSS için belirli bir birikim oluşturduğu inkâr edilemez. Bu yüzden hayırseverlikteki mistik anlayışı ve insan merkezli yardımseverliği anlamak, günümüzdeki KSS'nin farklılaşmasını değerlendirmek için önemli bir adımdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulması: Hayırseverlikteki Aktörlerin ve Zihniyetin Dönüşümü

Osmanlı devleti çöküş döneminde imparatorluğu ayakta tutmaya çalışmış, orduların modernizasyonu, Tanzimat ve Islahat fermanı gibi idari, askeri, siyasi ve sosyal anlamda birçok reformu gerçekleştirmeye çalışmıştır (Akşin, 2007: 23-37), ancak öncelikle iktisadi olmak üzere yaşadığı yapısal sorunlar ilerleyen yıllarda devletin çöküşüne neden olmuştur (Kinross, 2008). Bu aşamadan sonra yeni devlet hareketleri yoğun savaşlar sonrasında baş göstermiştir ve ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti bir dizi radikal yeni ilişkiler ağına zemin hazırlamıştır. Bir modernleşme projesi olarak eğitim sisteminde epistemolojik olarak geçirilen değişim, ekonomik sistemdeki politika değişiklikleri ve devletin rejim değişikliği yeni rol yapılarını ortaya çıkarmıştır. İmparatorluktan ulus devlete geçiş (sosyal devlet ilkesi ve kamusallaşma esasına göre) beraberinde kulluktan yurttaşlığa geçişi de getirmiştir. 1930'lara kadar devlet destekli liberal karma ekonomi modeli ile bir program yürütülürken 1930 sonrasında devletçi ekonomi politikası temelli bir kalkınma programı uygulamaya konmuştur (Kılıçbay, 1997). Tek parti dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde devlet-parti bütünleşmesiyle birlikte yurttaş-devlet birlikteliği görülmüştür. Sosyal sorumluluk alanı da bu değişikliklerden etkilenmiş, özellikle ahi örgütleri ve vakıflar işleyemez hale gelirken, yeni bir aktör olarak devlet, alanda etkin olmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle Türkiye Cumhuriyeti'nin 1924 yılında Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile ahi birliklerini "Esnaf ve Sanatkâr Odaları"na dönüştürmesi ve 1924'te "Vakıflar Genel Müdürlüğü"nü kurmasıyla vakıfları merkezileştirmesi devletin bir anlamda sosyal sorumluluk alanına girmesini ifade etmiştir (Turan, 2002). Bu durum kurumsal anlamda güçlü bir aktörün zorlayıcı bir şekilde örgütsel alanı şekillendirmesi ve baskın bir aktör olarak yeni normları ve anlayışı ortaya koyması olarak da ifade edilebilir. Buna göre daha önce bölgesel ahi örgütleri ya da vakıflar söz konusu iken merkezi bir güç devreye girmiş ve sosyal sorumluluk anlamında bir önceki dönemi temsil eden aktörleri kendisine tabi kılmıştır. Bu durum belirli bir zihniyetin devri olarak da değerlendirilebilir. Bu durum aynı zamanda örgütsel alanın yeniden

şekillenmesi ve devletin güçlü bir aktör olarak değişimin merkezinde yer alması anlamına da gelmektedir.

1930'lu yıllardan itibaren devlet, emekleme dönemindeki sektörleri ayaklandıracak ve ekonomiye hayat verecek neredeyse tek aktör olarak ortaya çıkmak zorunda kalmıştır. Devletin kendisini sosyal devlet olarak konumlandırması, açıkçası bu döneme damgasını vurmuştur. Sosyal devlet kapsamında uygulanan devletçilik politikası, Türkiye'nin içsel dinamiklerini tekrar şekillendirmek için karma ekonomi planını temel almıştır (Aksoy, 2009). Uygulanan bu politika ile kapalı ekonomiden devir alınan yapı düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu nedenledir ki, büyük buhran ABD'de oldukça etkili olup şirketlerin sorumluluklarına dair tartışmalar başlarken (Dalyan ve Gökbel, 2005, Yamak, 2007) benzer tartışmalar o dönem Türkiye'de hiç yaşanmamıştır. Çünkü o dönemde Türkiye'de şirket kavramının küçük ya da en fazla orta büyüklükteki girişimlerden daha farklı bir anlamı olmayıp ilgili dönemde devlet en önemli sosyal sorumlu aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aslında Türkiye'nin o dönemdeki gerçekliğini ve sosyal sorumluluk anlayışının bu gerçeklik çerçevesinde kendiliğinden ortaya çıkışını göstermektedir. Türkiye'nin kuruluşunda ve sonrasında şirketlere (ABD'de olduğu gibi) baskı yapacak gruplardan öte devletin aktör olduğu bir sanayileşme hamlesi ön planda görülmektedir. Çarkoğlu (2006) sosyal sorumluluk ile ilgili rolün ve beklentilerin vakıflardan daha çok devlete bu dönemde geçtiğini savunmaktadır. Bunu da özellikle yerleşmiş sosyal sorumluluk anlayışı ve vakıflara verilen kişisel bağışların düşüklüğü ile ifade etmiştir. Dolayısıyla hayırseverlik kavramı bireysel seviyede bir erdem olarak düşünülürken ve mistik bir niyet taşıırken (Ceylanoğlu, 2006) devlet gibi bir aktörün sürece dâhil olması ile seviye değişmiş ve mistik niyetten uzaklaşmaya başlanmış ve sosyal devletin gereği olarak ele alınmıştır. Bu, kurumsal değişim anlamında büyük bir dönüşümü temsil etmektedir. Makro anlamda imparatorluktan ulus-devlete doğru bir dönüşüm söz konusu iken, imparatorluğun kendine has değerleri çerçevesinde oluşan sosyal sorumluluk da gerek boyut olarak gerek anlayış olarak değişime uğramıştır. Hayırseverlik motivasyonuna sahip yerel odaklardan ve vakıflardan merkezi bir sosyal sorumluluğa doğru yol alınmıştır. Diğer yandan bu merkeziyet aynı zamanda Türkiye'de ilk önce hayırseverlik faaliyetlerini ön plana çıkaran sonrasında günümüzdeki kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını geliştiren holdinglerin gelişmesini de sağlamıştır. Bu açıdan devletin bu süreçte güçlü ve merkezi bir aktör olarak örgütsel alanda sahip olduğu rol büyük öneme sahiptir. Sosyal sorumluluk ile ilgili örgütsel alan doğrudan devlet tarafından şekillendirilmekte, ileride bu alanda söz sahibi olacak olan aktörler de devletin girişimi ile yavaş yavaş oluşmaktadırlar.

Cumhuriyet Sonrası Özel Sektörün Gelişimi ve KSS

Yukarıda bahsedilen ve ağırlıklı olarak 1930 ila 1960 arasını kapsayan bu tek aktörlü durum çok uzun sürmemiştir ve devlet politikası tekrar değerlendirmeye alınmıştır. Ekonomik anlamda daha liberal bir anlayışın benimsendiği bu dönemde örgütsel alanda baskın olan devlet tek aktörlükten yavaş yavaş geri çekilirken sosyal sorumluluk anlayışı ile ilgili de yeni gelişmeler olmuştur. Bu ekonomi politikası hayata geçtikten sonra kapalı bir ekonomide desteklenmiş olan ekonomik aktörler, yerel girişimciliğe başlamış ve daha da önemlisi uluslararası şirketler ile lisans veya kontrat anlaşmalarıyla ortak girişimler yapılmaya başlanmıştır (Özkaya, 1996). Yerel girişimlerin etkisi, ticari yeteneklerin azınlıklardan öğrenilmesi ve Marshall Planı'nın getirilmesi ile şirketler ve ticaret burjuvazisi, sermaye, yetenek ve güç ile donatılmıştır. (Aksoy, 2009; Koç, 1983). 1950'ler ve 1960'lar özellikle yukarıda bahsedilen politikaların ve sermaye-girişimcilik birlikteliğinin sonuç verdiği bir dönem olmuş (Koç, 1983) ve teşvik edilmiş ulusal sermaye daha da güçlenmiştir. Özel sektör, özellikle holdingler, bu kısıtlı ekonomik yapı içerisinde çıkan yeni aktörler olup devlet ile iç içe geçmiş yapıları bulunmaktaydı (Buğra, 1994; Paşa, Kabasakal ve Bodur, 2001). Örneğin, devletin idari kadrolarından şirketlere olan transferler, karmaşık ilişkilerin bir çıktısı olup devletten transfer edilen kişilerin deneyimini ve sosyal ağlarını (veya bağlantılarını) kullanarak devlet ihalelerini kazanmak amacıyla yapılmışlardır (Sözen ve Shaw, 2002). Bu şirketlerin yöneticileri, diğer bir deyişle aile üyeleri, hala çok önemli pozisyonlarda olup devlet ile olan ilişkileri yönetip yönlendirmektedirler (Paşa ve diğerleri, 2001). Bu da 1960'a kadar olan dönemde 70'e yakın holdingin ortaya çıkmasına neden olmuş ve holdingler ekonominin hâkim aktörleri arasına girmişlerdir (Buğra, 1994, 2000). Bu durum hayırseverlik anlayışının özellikle holding sahipleriyle beraber tekrar ortaya çıktığı bir dönem olarak da değerlendirilebilir. Böylelikle örgütsel alanı kontrol eden devletin yerine yavaş yavaş holdingler ağırlıklarını hissettirmeye ve çeşitli hayırseverlik faaliyetleri yapmaya başlamışlardır.

Vehbi Koç Vakfı sosyal sorumluluk alanında 1960'ları temsil eden oldukça önemli bir örnek olarak incelenebilir (Özkaya, 1996). Bu durum aslında Türkiye'de özellikle devlet desteği ile büyüyen holdinglerin hayırseverliği çeşitli vakıflar aracılığı ile kurumsallaştırmalarının başlangıcı olarak da ifade edilebilir. Türk Eğitim Vakfı'nın (TEV) da kurucusu olan Vehbi Koç, bu vakfı eğitim görmek isteyen ancak maddi durumu yetersiz olan kişileri okutmak için kurmuştur. Bu hayırseverlik anlayışı bugün bile devam ettiği için Carnegie 2009 hayırseverlik ödülüne layık görülen Koç ailesi, ödül töreni esnasında hayırseverliklerinin arkasındaki motivasyonu şu şekilde ifade etmiştir: "Devletten aldığının bir kısmını geri vermelisin" (Munyar,

2009). Ayrıca bu durum devlet ile şirket arasındaki karşılıklı ilişkinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik ve Politik Yapısında Değişimler: Küresel Ekonomiyle Bütünleşme ve KSS

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemden itibaren dış dünyaya yavaş yavaş açılma girişimleri, demografik yapıdaki değişiklik (Kongar, 2001), hızlı şehirleşme süreci ve işgücü ihtiyacının artması, sürdürülebilir kalkınma planının uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Sözen ve Shaw, 2002). Ancak sosyal hareketler ve soğuk savaş geriliminin de tetiklediği sıkıntılı ortam, radikal örgütlerin hareketleri ile birleşince demokrasi süreci üç askeri müdahale ile durma noktasına gelmiştir. Bu sırada İslami toplulukların etkisinin 1950'li yıllar sonrasında belirginleşmesi (Kahraman, 2002; Kongar, 2001), devlet savunma bütçesinin artması, kamu bütçesinin düzgün yönetilememesi ve ithal ikamesinin kullanılması 1960 ile 1980 yılları arasında oldukça problemleri bir dönem yaratmıştır. Tüm bunlara ek olarak yaşanan siyasi ve ekonomik problemler toplumu önemli düzeyde şekillendirmeye başlamıştır. Bütün sosyo-ekonomik ve politik süreçlerin sıkıntılı olduğu bu dönemde devletin ekonomik görevi ve devletin özel sektör ile olan ilişkilerinin de yozlaşmaya başladığı söylenebilir (Ararat, 2005). Daha da önemlisi, anayasal anlamda sosyal sorumluluk görevini üstlenmesi beklenen devlet 1980'den sonra liberal hareketlerin etkisiyle bu alandan çekileceğinin sinyallerini vermiştir.

24 Ocak 1980 ve ardından gerçekleşen askeri darbe bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir (Kongar, 2001; Köymen, 2007). Özellikle 24 Ocak kararları dış rekabete karşı korunan ve iç talebe dayalı ekonomiyi uluslararası piyasaya açmak için ekonominin yeniden örgütlenmesidir (Gölbaşı, 2008). Bu kapsamda ithal ikamesi terk edilmiş, ihracata dayalı ekonomi politikası uygulanmış ve sektörel rekabet gücüne göre sübvansiyonlar verilmiştir (Kongar, 2001; Kozanoğlu, Gür ve Özden, 2008). Bu yeniden örgütlenme, ekonomik politikaları destekleyecek sosyal ve siyasal yapıların oluşturulmasını da içermiştir (Gölbaşı, 2008). Bu doğrultuda, devletçilik ürünü KİT'lerin özelleştirilmesiyle devlet sosyal hizmet, sağlık ve eğitim, sosyal güvenlik gibi hizmet alanlarındaki görevlerini kaydırmaya başlamıştır (Gölbaşı, 2008).

İşte bu yeni anlayış, özel sektöre de yeni bir dinamizm katmış, özel sektörün devletle doğrudan ilişkiler kurduğu, devletin sunduğu fırsatları kullandığı ve ticaretin sanayiye tercih edildiği bir ilişkiler ağı başlatmıştır (Buğra, 1994; Özen, 2002). Hatta aile şirketlerinin başrolü üstlendiği bu ilişkilerde 1990 yılına kadar 330 holdingin daha kurulmasına imkân vermiş ve aile tipi büyük şirketleri, özel sektörün en önemli ve etkin aktörleri haline getirmiştir (Buğra,

1994; Gökşen ve Üsdiken, 2001; Özen, 2002). Özel sektör yeni bir aktör olarak ortaya çıktıkça şirketlerin devlet ile olan ilişkileri onları ekonomik-politik bir yapının içine itmiş ve dolayısıyla sosyal sorumluluk anlayışını da etkilemiştir. Böylelikle sermayenin küreselleşmesi ve devletin kamusal alandan çekilmesi günümüzde kurumsallaşan sosyal sorumluluk faaliyetlerinin altyapısını oluşturmaya başlamıştır.

Türkiye’de KSS Faaliyetlerinde Artış ve Kurumsallaşma: Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Geçiş

1970’lerde özellikle ABD’den işletmecilik alanında aktarılan bilgi (Üsdiken, 1996) aynı zamanda KSS alanında da görülmektedir (Yamak, 2007). Bu dönemde doğrudan bilgi transferi yapılmış ve Türkiye gerçeği çok da göz önüne alınmamıştır. Bu dönem aynı zamanda hayırseverlik anlayışının KSS lehine değişmeye ve günümüzde anladığımız anlamda bir KSS’nin kurumsallaşmaya başladığı bir dönemdir. Örgütsel alanda bir yerde hayırseverlik temelli faaliyetler devam ederken bir yandan da aktörler –gerek holdingler gerekse de diğer şirketler– KSS’nin kurumsallaşmasında rol oynamaktadırlar. Bunda özellikle bilgi transferinin büyük bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda, holdinglerin, 1980’lerden sonra sanat, eğitim, kültür, gibi alanlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerine başlamaları rastlantı değildir. Diğer bir ifadeyle, Cumhuriyet döneminden bu yana, holdinglerin 4500 vakıftan 3500 tanesi ile birleşmesi, bazı altyapıların hazır ve dinamiklerin var olması ile mümkün olmuştur (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006). Vergi indirimi, devletten alınacak finansal destekler, devlet ile olan ilişkiler ve sosyal meşruiyetin sağlanması gibi örnekler bu tip dinamiklere işaret etmektedir (Aydıntan, 2008). Bu kurumların gelirleri yalnızca devlet yardımları ile değil, şirketlerin yasal zorunluluk olarak vakıflara yaptığı para bağışları ile de sağlanmaktadır. Diğer bir açıdan bakılırsa, vakıfların holdingler tarafından alınması hayırseverliğe uygun bir ortamın yaratılması için idealdir. Bu nedenle Türkiye’de hayırseverlik anlayışının yüksek olduğunu söylemek yanlış olmaz (Ararat, 2005). Bu gerçeği desteklercesine, 1970 yılında kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) özel sektörün menfaatlerini koruduğu kadar özel sektörü normatif bir şekilde sosyal bilinçlilik konusunda da teşvik etmektedir (Ararat, 2005; Buğra, 1994; Özen, 2002). Bu durumun özel sektöre hâkim olan anlayış ile paralellikleri vardır, keza özel sektör gelişiminin devlete ve dolayısıyla topluma karşı hissedilen borçluluğu tetiklemesi (Buğra, 1994), Koç örneğinde olduğu gibi, şirketler için sosyal sorumlu davranışları beraberinde getirmiş olabilir. Böylelikle liberal ekonomi hareketi güçlenirken, bu durum hayırseverlikteki dönüşümü sosyal sorumluluk lehine daha iyi açıklayabilir (Buğra, 1995). Çünkü holdingler bahsedilen karmaşık yapıdaki hayırseverlik kavramını bireysel

düzyden kurumsal düzye çekerek mistik niyeti sosyal adalet ve dengeyi sağlamak amaçlı faaliyetlere dönüştürmüşlerdir. Diğer yandan özellikle 1920'li yıllarda ABD'de görülen işadamlarının sosyal sorumlu davranma motivasyonu arkasındaki meşruiyet arayışı bu dönemde benzer bir şekilde Türkiye'de işadamlarının ve sahip oldukları holdinglerin toplumsal anlamda meşruiyet kazanma ve toplumda kabul edilme istekleri ile benzeşmektedir (Yamak, 2007: 180). Ayrıca, 1980 öncesinde toplumda çatışmalar artmış ve sermaye grupları toplumsal anlamda belirli bir taraf haline gelmişlerdi (Kongar, 2001; Köymen, 2007). Bu tarz bir hayırseverlik anlayışı toplumda yaşanan büyük bir şokun ardından yeni bir yapılanma sürecinde daha önce taraf olmuş sermaye gruplarının ve holdinglerin toplumla yeniden diyalog kurması ve aynı zamanda gerek devlet düzeyinde gerekse de toplum düzeyinde tekrar bir meşruiyet arayışının sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Bu arada şu da unutulmamalıdır ki, devlet her ne kadar kamusal alandan çekilip özel sektör ile karşılıklı bağımlılığını arttırsa da, toplumun beklentisi hala "devlet yardım eder" şeklindedir (Çarkoğlu, 2006). Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün varlığı bu bağlamda örnek olarak değerlendirilebilir. 1990'lara kadar Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlığı'nın varlığı (sonrasında sadece Sağlık Bakanlığı) sosyal yardımları başbakanlığa bağlı bir faaliyet haline getirmiştir. Osmanlıdan günümüze gelen devlet yapısının oldukça merkezîyetçi olması da yukarıdaki örneği destekler niteliktedir (Heper ve Keyman, 1998). Dolayısıyla hayırseverlik faaliyetlerinin sosyal devlet gereklilikleri ile birleşmesi ve özel sektörün devlet ile iç içe bir yapıda olması, kendine has bir hayırseverlik tanımının ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir (Gökşen, 2006). Türkiye'deki şirketlerin düşük etik ve yasal kaygılarının olması, şirketlerdeki şeffaflığın az olması ve devlet-şirket arasındaki bağın yavaş yavaş bozulması, Türkiye'nin özgün hayırseverlik anlayışını destekler niteliktedir (Ararat, 2005; 2008). Bu anlayış kapsamında geçmişten gelen geleneksel bir hayırseverlik anlayışı ile holdingler ve vakıflar ortaklaşa faaliyetler yürütürken KSS tanımının gelişiminde temel olan şirket çalışanlarının çıkarlarının korunmaması ya da yasal kaygıların az olması Türkiye'nin farklılığını göstermek açısından anlamlıdır.

1980 sonrası dönem aynı zamanda eski ve yeni işletme gruplarının uluslararasılaşmasının da hızlandığı bir dönemdir (Buğra, 1994; Yaprak, Karademir ve Osborn, 2007). Böylelikle uluslararası uygulamaların ve bilginin Türkiye'ye giriş yaptığı da ifade edilebilir.

Günümüzde Türkiye’de KSS Faaliyetleri

2000’li yıllara baktığımızda, Türkiye’de 2005 yılında 1415 olan KSS haberleri sayısı 2006 yılında 2272’ye yükselmiştir (United Nations Development Programme, 2008). Capital dergisi tarafından 2005 yılından bu yana belirlenen sosyal sorumluluk liderlerine yıllar bazında bakıldığında özellikle holdinglerin baskın olduğu dikkat çeken başka bir noktadır (Bayıksel, 2010). Bu durum holdinglerin hem finansal hem sembolik anlamda toplumdaki güçlü varlıklarının bir göstergesidir. Bu açıdan günümüzde holdingler KSS uygulamalarının sürükleyicisi konumundadırlar. Ayrıca, dünyanın geri kalanında olduğu gibi Türkiye’de KSS derneğinin kurulması (Türkiye KSS Derneği-www.kssd.org), şirket içi KSS eğitimlerinin verilmesi, KSS faaliyetlerinin takibi ve değerlendirilmesi ile ilgili yeni oluşumların ortaya çıkması (örneğin, www.kurumsalsosyal.com), KSS’nin başlı başına bir ders veya proje olarak üniversitelerdeki (örneğin Sabancı Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi) lisans eğitiminde yerini alması artan ilgiyi ve yaygınlığı göstermektedir. Daha da önemlisi bu tür oluşumlar aynı zamanda normatif bir eşbiçimlilik baskısının da oluştuğunu ortaya koymaktadır.

KSS ile ilgili örgütsel alan düşünüldüğünde düzenleyici bir aktör olan devletin yanında gözleyen, ortaklık kuran ve kimi zaman uygulamalara meşruiyet sağlamada önem kazanan diğer aktörler de söz konusu olmaktadır. Özellikle KSS faaliyetlerinin sivil toplum kuruluşları (STK) ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Zincir ve Bikmen, 2006). STK’ların örgütsel alanda etkin olmaları, şirketlerin onlarla KSS anlamında ortaklıklar kurmalarını sağlamakta ve aynı zamanda birçok farklı STK’nın da politika üretmesini sağlamaktadır. Meslek kuruluşları, sanayi odaları ve ticaret odaları, vakıflar ve diğer etki odakları da KSS’nin kurumsallaşmasında etkili olmaktadır.

Yukarıda ifade edilen örnekler ve çeşitli projelerde yer alan farklı aktörler KSS’nin bir meşruiyet aracı olabileceğini akla getirmekte ve aynı zamanda hayırseverlik anlayışından (yukarıda ifade edilen KSS tartışmaları düşünüldüğünde) daha farklı bir anlayışa doğru değişim olduğunu göstermektedir. Yardımların gizli yapılması ve bunların reklam edilmemesi gibi kültürel beklentiler değişmeye başlamaktadır. Holdinglerin web sitelerinde hayırseverlik ifadesinden öte kurumsal sosyal sorumluluk ifadesine rastlanmakta, örneğin Sabancı Holding’in ve Koç Holding’in web sitesinde “kurumsal sosyal sorumluluk” başlıkları altında hayırseverlik kelimesi görülmemektedir. Diğer yandan ilgili grupların vakıflarının web sitelerine bakıldığında hayırseverlik anlayışının baskın olduğu çok çeşitli (okul açmak, cami yaptırmak, yurt yaptırmak vb.) faaliyetler görülmektedir. Bu durum hayırseverlik ile ilgili faaliyetlerin hala söz konusu olduğunu fakat

şirketlerin yürüttüğü faaliyetlerin çok daha baskın şekilde KSS olarak kurumsallaştığını düşündürmektedir.

KSS'nin Kurumsallaşması: Kültürel ve Uluslararası Perspektif

KSS faaliyetlerinin kurumsallaşmasını anlamak için kültürlerarası yönetim teorileri de tarihsel gerçekliklerle beraber değerlendirilebilir. Böylelikle tarihsel ve kültürel özellikler ile bugünkü anlayışın ne şekilde farklılaştığı çok daha net bir şekilde görülebilecektir.

Kültürel Dinamikler ve Kurumsallaşma: Birçok kültürel etmen olmasına rağmen, KSS davranışlarını etkileyecek üç temel kültürel değişkenden bahsedebiliriz. Birincisi geleceğe dair oryantasyon (Kabasakal ve Dastmalchian, 2001; Paşa ve diğerleri, 2001), ikincisi mistik oryantasyon (Aldemir, Arbak, ve Özmen, 2000; Aldemir, Arbak, ve Özmen, 2003), üçüncüsü ise paternalizmdir (Aycan, 2001; Aycan ve Kanungo, 2000). Gelecek oryantasyonu düşük olan kültürler planlı ve organize bir şekilde hareket etme konusunda sıkıntı yaşarlar ve uzun vadede alınabilecek getiriler ya da katkılar onlara uzak gelmektedir (Kabasakal ve Dastmalchian, 2001; Paşa ve diğerleri, 2001). Bu kültürel özellikler stratejik ve uzun dönemli hedefleri olan KSS davranışlarıyla tezatlık içermektedir, bu nedenledir ki Türkiye kültürüne göre hayırseverlik kavramı daha da farklılaşmaktadır. Mistik oryantasyonda kader ve tasavvuf kavramları ön planda olup, bu zihniyet toplulukların vicdani, duygusal ve ruhani olarak bu öğelerden etkilendiklerini iddia etmektedir (Aldemir, Arbak ve Özmen, 2003; Aldemir, Arbak ve Özmen, 2000). Mistizimde var olan sosyal sorumluluk kapsamı ile KSS'deki kapsam aynı değildir. Mistizimde acil yardımlar gerçekleştirilirken KSS'nin daha çok sivil toplumdaki anlayışa yakın bir insani yaklaşım olduğu söylenebilir (Ceylanoğlu, 2006; Zincir ve Bikmen, 2006). Paternalizm açısından bakıldığında ise; yüksek paternalist kültürlerde ussallık ve meşruluktan ziyade, bahşedilmiş otorite ve sorumluluğun paylaşılması hedeflenmektedir (Aycan, 2001; Aycan ve Kanungo, 2000; Kabasakal ve Dastmalchian, 2001). İşletme sistemlerinin holding baskın bir yapısı olduğu ve ailelerin yönetim kurullarında hala önemli ölçüde etkin olduğu ifade edilmektedir (Üsdiken, 2008: 13). Bu tür bir yönetim anlayışı çerçevesinde aile üyeleri babacan değerler çerçevesinde şirkette söz sahibi olabilir, bu da diğer paydaşların yönetim kuruluna girmesini zorlaştırabilir. Yönetim kurulunda daha az paydaş olması, holdinglerin çıkarlarının kısıtlı bir şekilde savunulmasını ya da sağlıklı KSS davranışlarının gelişmesini engelleyebilir (Yamak ve Süer, 2005). Paternalizm ile paydaş teorisini birleştirerek ifade edersek, bazı paydaşların yardımsever babacan figürünün etkisi altında kalması ya da karar mekanizmalarına dâhil olmaları katılımcı bir şekilden ziyade bilgilendirici şekilde de olabilir (Ararat ve Uğur, 2003; Paşa ve diğerleri, 2001). Bu tür kültürel miras Türkiye'ye özgü bir hayırseverlik ve

bu temel üzerinde gelişen bir KSS olduğunu göstermekte (Ararat, 2005) ve günümüzde gerçekleştirilen ve kurumsallaşan KSS uygulamalarının Türkiye'nin kendi kültürel dinamikleri ile çok da etkileşmediği anlamına gelmektedir.

Dışsal eşbiçimlilik baskıları: KSS davranışlarını tetikleyen birçok dışsal ve kurumsal faktör ifade edilebilir. Batı yaklaşımlarını taklit etmek (Berkman, 2007), iyi bir şirket imajı yaratmak (Garih, 1998), meşruiyet arayışında olmak (Ararat, 2005, 2008), şirket performansının KSS üzerine etkili olması (Aslanertik, 2007), kurumsal çevrenin baskılarına cevap vermek (Öztürk, Alakavuklar ve Kılıçaslan, 2009) KSS faaliyetlerinin arkasındaki tetikleyici güçler olarak önerilen diğer nedenlerdir.

Ancak faktörleri tek tek spekülasyon olarak değerlendirmektense bunların da altında yatan nedenleri incelemek daha net bir tartışma zemini yaratacaktır. Bu nedenle faktörler dikkate alındığında üç temel dışsal faktör dikkati çekmektedir. Birincisi doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ikincisi yasal düzenlemeler ve mesleki standartlar, üçüncüsü ise AB üyelik sürecinin etkileridir. Bunlar aynı zamanda eşbiçimlilik konusunda da zorlayıcı ve normatif mekanizmalar olarak değerlendirilebilir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları: Yabancı sermaye yatırımlarının gelmesi için hazırlanan kanun ilk defa 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yabancı sermaye kanunu ekonomik durum ve politikadaki değişiklikler çerçevesinde 1980 yılında tekrar revize edilerek güncellenmiştir. 1980 yılına kadar doğrudan yabancı sermaye miktarı \$228 milyon ve Türkiye'ye giren yıllık sermaye girişi \$90 milyondur (Hadjit ve Moxon-Browne, 2005). 1954 yılında Yabancı Sermaye Kanununu uygulamaya koyan Türkiye, 1980 yılında uluslararası sermaye ile ilgili altyapısal değişikliklere gitmiş (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000), fakat 1990'ların ortasına kadar yabancı sermaye hareketleri istenilen seviyede olmamıştır (Ararat ve Uğur, 2003). Ancak 1990'ların ortasından sonra gittikçe yerleşen liberal ekonomi politikası, 1994 yılında kurulan Rekabet Kurumu, 1995 yılında "Uruguay Round" ile devreye giren Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması ve istikrarlı makro çevre, sermaye girişini kademe kademe yükseltmiştir (Onaner, 2001). Örneğin 1990-2000 yılları arası \$10 milyar, 2001-2005 yılları arası \$18,5 milyar, 2006-2007 yılları arası \$42 milyar, 2008-2009 yılları arası \$26 milyar uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımı (fiili giriş - net) Türkiye'ye yapılmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2010). Yabancı firmalar tarafından yatırımların giriş şekline baktığımızda ise doğrudan firma kurmanın yanında özellikle şirket evlilikleri ya da satın almaları yoluyla yabancı firmalar iş dünyasına girmişlerdir (Aykol ve Kurt, 2005).

İşletme hayatının küreselleşmesi ile KSS uygulamalarının yayılması arasındaki bağ, genellikle yönetim anlayışlarının her yerde benzer şekilde uygulanmaya çalışmasından doğmaktadır (Matten ve Moon, 2008). Toplam kalite yönetimi (Güler, Guillen ve Macpherson, 2002; Özen, 2002) veya kurumsal yönetim (Ararat ve Uğur, 2003) gibi bazı kavram ve uygulamalar da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu tek tip işletme uygulamaları genellikle iki yolla mümkün olabilmektedir. Bu yollardan birincisi uluslararası şirketlerin izledikleri küresel politikalar iken ikincisi yerel örgütlerin diğer örgütler tarafından yürütülen düzenlemeleri kabul etmeleridir. Kısacası, gerek yabancı şirketlerin yatırımları ile gerekse de bilgi transferi yoluyla çeşitli uygulamalar sahiplenilmekte ve kurumsallaşabilmektedir. Üsdiken (1996) de benzer gerçekliklerin olduğunu ve kurumsal yapıdaki değişimin işletme ve örgütsel bilgi üretiminde ve yayılımında etkili olduğunu ifade etmiştir.

Diğer taraftan Ertuna ve Ertuna (2009) kurumsal yönetimi ele aldıkları çalışmalarında, farklı ülkelerdeki kurumsal yönetim uygulamalarının Amerikan modelinin birebir aynısı olamayacağını savunmaktadırlar. Yazarlara göre gerek yasal düzenlemeler gerekse de kültürel ve tarihi farklılıklar tek bir modelin geçerli olmasını engellemektedir. Hatta gelişmekte olan ülkelerdeki firmaların kendilerine özgü kurumsal yönetim modelleri ve uygulamaları yaratmada oldukça yaratıcı olabileceklerine dikkat çekerler. Benzer bir karşılaştırmayı kurumsal sosyal sorumluluk için Türkiye bağlamında yapmak istediğimizde karşımıza aslında tarihinde hayırseverliği değer olarak bulabildiğimiz bir ülkede (yardımın gizli yapılması veya reklam edilmemesi gibi) bazı değerlere uymayacak şekilde bu yardımların gerçekleştirilmesi ve KSS adı altında yerine getirilmesi çıkmaktadır. Bu durum Türkiye'deki kendine has KSS anlayışının kendi içindeki çelişkili durumunu da ortaya koymaktadır. Bir yanda geleneksel değerler üzerinden hareket eden bir hayırseverlik anlayışı söz konusu iken, diğer yanda eşbiçimlilik baskıları sonucunda belirli çıkarlar üzerinden hareket eden bir KSS anlayışı görülmektedir.

Bunlar yanında KSS'nin kavramsal olarak gelişiminde fark yaratacak, kurumsal yönetimde olduğu gibi ülkeye özgü yaratıcı uygulamalara rastlandığını söylemek güçtür. Bugün Sabancı Vakfı, Koç Vakfı gibi büyük holdinglerle ilişkili vakıflar ile Turkcell gibi büyük şirketlerin kendilerinin de KSS adını vererek gerçekleştirdiği faaliyetlerin Amerika'daki Carnegie Vakfı gibi oluşumlar ile büyük şirketlerin gerçekleştirdiği KSS uygulamalarından bir farkı göze çarpmamaktadır. Bu durum hayırseverlik anlayışına ek olarak gelişen yeni bir anlayışın örgütsel alanda kendisine holdingler üzerinden yer bulduğunu göstermektedir.

Yasal düzenlemeler ve mesleki standartlar: Çalışma koşullarının, işçi sağlığı ve güvenliğinin iyileştirilmesi şirketlerin uluslararası STK'ların etkileri ile olabileceği gibi belirli ulusal/uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmalar çerçevesinde de olabilir. Bu anlaşmalar şirketlerin kendi belirledikleri politikalar çerçevesinde gönüllü olarak kabul edildikleri için eşbiçimcilik anlamında hem normatif hem de zorlayıcı baskıya sahiptir. Sosyal Hesap Verilebilirlik Standardı (SA-8000) ile firmaların SA-8000 kurallarını gönüllü olarak kabul etmesi ve ardından şirketlerin bu düzenlemelere tabi olması beklenmektedir. Türkiye'de bu standartları kabul eden dört şirketten üçü tekstil sektöründendir (Social Accountability International, 2008). Bu durum aynı zamanda rekabetçi gözükebilmek adına şirketlerin birbirlerine öykündüklerini de düşündürmektedir.

Bununla birlikte KSS'yi tetikleyen faktörler sadece şirket politikalarıyla veya kabul edilen uluslararası anlaşmalarla sınırlı değildir. Kırkulak'ın (2009) yaptığı bir araştırma gayrimenkul sektöründe KSS davranışlarının ancak yasal düzenlemelerle veya mesleki eğitimle ve standartlarla tetiklenmesinin mümkün olacağını savunmaktadır. Örneğin genel kabul görmüş muhasebe standartlarında sosyal sorumluluğun çok önemli bir prensip olması (Sevilengül, 1997), sosyal denetim ve çevre muhasebesinin kullanılması (Aslanertik, 2007) belirli bir kesimin çıkarlarından önce toplum çıkarlarının gözetileceği anlamına gelmektedir (Özkoç, Çelik ve Gönen, 2005). Mesleki standartların üç ayrı yasal düzenlemeyle (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri, Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği ve Türkiye Bankalar Birliği Uygulanacak Muhasebe Standartları Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi) güvenceye alınması, mesleki standartların meşruluğunu ve yaygınlığını sağlamaktadır (Otlu, 2002). Dolayısıyla yasal düzenlemeler ve mesleki standartlar şirketler üzerinde zorlayıcı ve normatif eşbiçimlilik baskısı yaratmakta, KSS faaliyetleri konusunda şirketlerde gereklilik anlayışı oluşturmakta ve KSS uygulamaları konusunda eşbiçimlilik ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda günümüzde çok farklı firmalarca sergilenen KSS davranışlarının esasında gönüllükten ziyade kurumsal çevrenin etkisiyle olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir.

AB üyelik sürecinin etkileri: En önemli dışsal faktörlerden biri de Avrupa Birliği (AB)'dir. Türkiye'nin işletme sistemi devlete bağlı şekilde tanımlanmışken (Gökşen ve Üsdiken, 2001), AB'ye girme adına yapılacak herhangi bir düzenlemenin şirketleri, dolayısıyla KSS davranışlarını tetikleyeceği düşünülebilir. Birleşmiş Milletler Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporuna göre Avrupa Komisyonu'nun KSS konusunda direktifleri bulunmaktadır (UNDP, 2008). Piyasaya sunulan hisse senetlerini arz edenler ile ilgili bilgilerde şeffaflık, sera gazları emisyonunun düzenlenmesine dair direktifler ve çocuk işçi çalıştırma hakkındaki koruma sözleşmesi Türkiye'nin uymak zorunda olduğu örneklerden bazılarıdır (UNDP, 2008).

Eğer bu düzenlemeler AB'nin yönlendirmesine uygun olarak yapılırsa, şirketler üzerinde KSS baskısı eşbiçimliliği zorlayıcı şekilde oluşmaya başlayacaktır.

Yukarıda bahsedilen bütün bilgilerin aslında KSS'nin kurumsallaşmasında rol oynayan zorlayıcı ve normatif eşbiçimli baskılar olduğu söylenebilir. Uluslararası şirket politikalarının her yerde uygulanmaya başlaması, düzenleyici aktörlerin (AB, yerel devlet, ulusal/uluslararası STK'lar, ulusal/uluslararası meslek kuruluşları) etkisi, Türkiye'de KSS faaliyetlerinin yürütüldüğü örgütsel alan içinde KSS davranışlarının kurumsallaşmasına yardımcı olmuştur denebilir.

TARTIŞMA

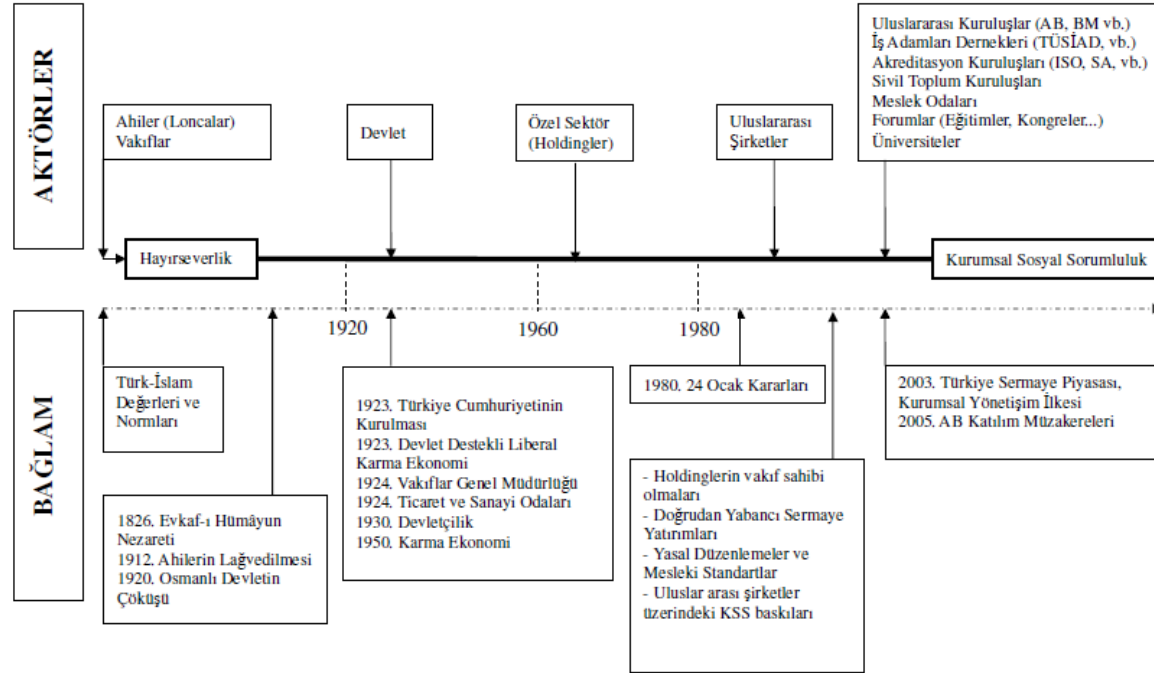
Bu noktaya kadar anlatılan tarihsel etki aktörler ve bağlam ilişkisi çerçevesinde aşağıdaki çizimde görsel olarak ifade edilebilir.

Temel olarak Türkiye'de KSS anlayışının daha önceden var olan hayırseverlik ve yardımseverlik anlayışına ek bir yama olarak geliştiği söylenebilecek en önemli noktadır. Yurtdışındaki uygulamalardan ya da bilginin transferinden bağımsız olarak Türkiye'de özellikle hayırseverlik temelli faaliyetler geleneksel olarak var olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi geleneksel olarak hayırseverlik ve KSS gerek tanımı, gerek amacı ve gerekse de süreci ile farklılaşmaktadır. Bir tarafta daha mistik bir niyet söz konusu iken, diğer tarafta daha rasyonel, hesaplı ve stratejik bir eylem görülmektedir.

Hayırseverlikte eylemde bulunacak kişiden herhangi bir beklenti yokken, KSS'de işletmelerin topluma karşı sorumlu olması bir gereklilik olarak ifade edilmektedir. Bu farklılıklar Türkiye'deki değişimin ne yönde olduğunu da ifade etmektedir. Diğer yandan günümüzde gerek vakıflar aracılığı ile gerekse de varlıklı iş adamlarının etkisi ile hayırseverlik temel bir değer olarak geçerliliğini hala devam ettirmektedir. Ancak değişen güç yapısı, yasal düzenlemeler ve kurumsal etkiler ile beraber aktörler ve faaliyetler bu süreçte farklılaşmıştır.

Osmanlı döneminde ahiler ve vakıflar hayırseverlik değerleri doğrultusunda sosyal sorumluluk olarak değerlendirilebilecek çeşitli faaliyetleri kurumsal varoluşlarının bir parçası olarak gerçekleştirirken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber sosyal devlet ve devletin merkezîyetçi rolü karşımıza çıkmaktadır. Bu durum kurumsal değişim açısından tarihsel bir kırılma sonucunda oluşan devrimsel bir değişimi ifade etmektedir.

ÇİZİM 1. Türkiye’de Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışına Geçiş

Bu devrimsel değişim sonucunda ortaya çıkan yeni devlet, merkezi bir aktör olarak devreye girmekte ve yeni aktörlerin oluşmasına hizmet etmektedir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte ise özellikle 1950'li yıllardan itibaren endüstrileşme ve gelişme sürecinde evrimsel bir değişim olduğu görülmektedir. Bu kapsamda devletin yaptığı yatırımlar ve belirli gruplara olan desteği sonucunda oluşan özel sektörün 1970'lerden itibaren güçlendiği ve hayırseverlik anlayışını kısmen meşruiyet niyetiyle kısmen de geleneksel değerlerin etkisi ile devam ettirdiği görülmektedir. Ancak 1980'lerden itibaren artan liberalleşme baskısı ile devletin git gide küçüldüğü, 1980 öncesi holdinglerin daha etkin hale geldiği ve izleyen yıllarda da benzer iş gruplarının kurulduğu gözlenmektedir. 1980 yılı bu açıdan bir dönüm noktasını temsil etmekte ve KSS açısından daha çok dışsal etkilerle gerçekleşen bir değişimi göstermektedir. Özellikle 1970'ler ABD yönetim eğitim modelinin çıktılarının alındığı ve KSS gibi ABD'deki yönetim ve örgüt uygulamalarının Türkiye'deki Sevk ve İdare gibi dergilerde Türkiye'ye aktarıldığı yıllar olarak ifade edilmektedir (Üsdiken, 1996; Yamak, 2007).

Günümüze doğru geldiğimizde KSS anlamında örgütsel alanda etkin olan ana aktörler holdingler, büyük iş grupları ile bu şirketlerle işbirliği yapan STK'lar ve vakıflardır. Ayrıca artan uluslararasılaşma da uygulamaların yayılımı konusunda önemli bir boyuttur. Diğer yandan yasal olarak zemini oluşturan devletin ve AB'nin düzenlemeleri, KSS konusunda ortaya çıkan dernekler ve farklı aktörler düzenleyici rolünü sahiplenmişlerdir. 1990'lı yıllardan itibaren özellikle bu aktörlerin etkileri ile KSS stratejik bir şirket uygulaması olarak kurumsallaşmıştır. Kurumsal değişim açısından KSS'nin Türkiye'de gelişimi bir çeşit yayılım olarak değerlendirilebilir, çünkü yeni bir uygulama (KSS) eski değerlere (hayırseverlik) bağlı uygulamalardan farklı olarak kurumsallaşmaktadır. Hatta iki farklı anlayışın aynı örgütsel alan içinde var olduğu (brikolaj) da düşünülebilir. Bu kapsamda aktörler, amaçlar ve dönemler aşığıdaki çizelgede özet olarak gösterilebilir.

Bu açıdan şu anda Türkiye'de ikili bir yapının olduğu belirtilebilir. Bir yanda geleneksel olarak devam eden hayırseverlik faaliyetleri söz konusudur, fakat bu faaliyetler daha örtük şekilde gerçekleştirilmekte ve uygulanma kararı herhangi bir şirket politikası sonucunda alınmamaktadır. Bir başka açıdan yıllarca devam eden ve kültürel bir öğe olan hayırseverliğin ortadan kalktığını varsaymak çok sağlıklı bir düşünce olmayacaktır. Günümüzde hala yerel ve ulusal düzeyde mikro ya da makro ölçekte hayırseverlik faaliyetleri devam etmektedir, ancak bunlar doğası gereği duyu(ru)lmamakta ya da herkesçe bilinmemektedir. Diğer yandan özellikle 1990'lardan sonra artan kurumsallaşma etkileri ile KSS uygulamalarının baskın olduğu hissedilmektedir. KSS ile ilgili yasal düzenlemeler ve raporlama beklentileri yanında, dernekler, denetleyici kurumlar gibi aktörlerin sürece dâhil olduğu ve kurumsallaşmada rolleri olduğu ifade edilebilir. Bu açılardan bir yandan

hayırseverlik bir kurum olarak toplumsal bilinç düzeyinde varlığını sürdürürken, bir zamanlar hayırseverlik motivasyonuna sahip olan şirketlerin liberalleşme ve uluslararasılaşma sürecinde günümüzde KSS uygulamalarını stratejik bir gereklilik olarak sahiplendiği belirtilebilir. Bu durum da kendiliğinden gelişmeyen ve farklı kurumsal etkiler sonucunda oluşan bir KSS anlayışını ortaya koymaktadır.

ÇİZELGE 2. Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışına Geçiş

Dönem	Yıllar	Örgütsel Alandaki Ana Aktörler	Motivasyon	Amaç
Türkiye Cumhuriyeti öncesi	1923 öncesi	Ahi loncaları, vakıflar	Hayırseverlik	İhtiyacı olanlara yardım ve destek
Türkiye Cumhuriyeti kuruluş dönemi ve sonrası	1923 - 1960	Devlet	Kalkınma, sosyal devlet	Sanayileşme
Özel sektörün gelişimi	1960 - 1980	İşadamları ve aile holdingleri	Hayırseverlik	Devlete ve topluma destek olmak, meşruiyet
Küreselleşme başlangıcı ve sonrası	1980'den günümüze	Kurumsallaşan holdingler, holding vakıfları ve ulusal şirketler	Hayırseverlik ve KSS	Topluma destek olmak, stratejik hareket etmek, kurumsal baskılara uyum sağlamak, meşruiyet
		Uluslararası şirketler	KSS	

Dikkat çeken bir diğer nokta Türkiye'deki şirketlerin iş güvenliği, toplu sözleşme, çocuk işçi çalıştırma, vergi düzenlemeleri veya sendikalaşma gibi yasal olarak tanımlanmış alanlardaki eksiklikleri söz konusu iken KSS'yi sahiplenmeleridir. ABD merkezli yazında öncelikle yasal sorumluluklar

konusunda ardından da sosyal sorumluluklar konusunda şirketlere baskı yapılırken Türkiye’de uyulması gereken yasal konular ile ilgili sıkıntılar devam ederken şirketler bambaşka alanlarda KSS faaliyetleri yürütmektedirler.

Bu bağlamda eski değerler hala geçerliliğini toplumsal anlamda hissettirse de şirketler söz konusu olduğunda KSS artık hayırseverliğin yerine geçen bir anlayışı temsil eder hale gelmiştir. Bu açılarından Türkiye’de yanlış bir biçimde hayırseverlik ile KSS’nin özellikle şirketlerde eş tutulduğu da ifade edilmektedir (Dinler, 2008). Bir başka açıdan küreselleşmenin etkisi olarak nitelendirilebilecek bir durum da söz konusudur. KSS ABD çıkışlı bir uygulama olarak tüm dünyada belirli bir şirket politikası olarak etkili hale gelirken, geleneksel değerlerin de değişmesine, örneğin hayırseverliğin kimliğinin yitirilmesine yol açabilmektedir.

Kurumsal değişimin sürecine baktığımızda tarihsel olarak bazı kırılmalar sonucunda aktörlerin farklılaştığı görülmekle birlikte hayırseverliğin örgütsel alanın dışından gelen faktörler sonucunda değişime uğradığı ifade edilebilir. Bu bilgiler ışığında, KSS’nin dışsal tetikleyicileri ve özellikle dışsal kurumsallaşma baskıları ön plana çıkmaktadır. Şirketler geleneksel hayırseverlik eğiliminden çok, piyasadaki rekabet, ekonominin açıklık seviyesi, sivil özgürlükler ve dışsal anlaşmalar (Ararat, 2005) gibi eşbiçimliliğe neden olan faktörler tarafından yönlendirilmektedirler. Buradan hareketle ifade edilebilir ki KSS, Türkiye’nin kendi kurumsal gerçekliği üzerinden belirli dış baskılar sonucunda kurumsallaşmıştır. Politik anlamda ve finansal anlamda etkin olan aktörler sosyal sorumlu anlamda davranma gücünü kendilerinde bulurlarken, toplumda baskın olan kültürel değerler belirli bir döneme kadar sosyal sorumluluk anlayışının temelini oluşturmuşlardır.

Türkiye’nin kendisine has yapısı KSS ile hayırseverlik arasındaki bazı çatışmaları da ortaya koymaktadır. Hayırseverlik söz konusu olduğunda veya geleneksel değerler açısından, gizlilik en önemli kurallardan biri iken medya kanalı ile yayılan ve şirketlerin strateji odaklı KSS faaliyetlerini duyuran yayınlar gizlilik prensibinin oldukça ihlal edildiğini göstermektedir. Bu durum özellikle sosyal anlamda meşru kabul edilmek için medyanın bir araç olarak kullanıldığını göstermek ile beraber değerler anlamında ciddi bir çatışmayı da ortaya koymaktadır. Kültürlerarası yönetim açısından, düşük gelecek, oryantasyon ve paternalizmin yarattığı değer yapıları -KSS’nin uzun dönemli hedeflerinden ziyade- genellikle kısa dönemli iyileştirmelere odaklanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, hayırseverlik anlayışının örgütsel stratejiden daha uzakta konumlanması (Ararat, 2005) hayırseverlik zemininden hareket etse de KSS’nin daha farklı bir anlayışı temsil ettiğini de göstermektedir.

Bu bağlamda yeni kurumsal kuram açısından “hayırseverlik” değeri toplumda sosyal sorumluluk anlamında etkili ve önemli bir “kurum” iken yukarıda anlatılan eşbiçimlilik baskıları sonucunda yeni bir kurum olarak “KSS” ortaya çıkmakta ve baskın hale gelmektedir. Hayırseverliğin toplumsal bir değer olarak hala anlamını koruduğu, yapılan yerel ve bölgesel hayırsever faaliyetlerin reklam aracı haline getirilmediği düşünülebilir, ancak özellikle 1990 sonrasında yapılan ve adına doğrudan KSS denilen faaliyetlerin medyada fazlasıyla yer bulduğu, şirketlerin bu tarz faaliyetleri “olmazsa olmaz” olarak değerlendirdiği de ifade edilebilir. Bu konuda örneğin holdinglerin ve büyük şirketlerin web sitelerinde doğrudan “kurumsal sosyal sorumluluk” politikalarına dair açıklamaların bulunması veya hayırseverlik yerine KSS’ye vurgu yapmaları önemli bir göstergedir.

Günümüzde kurumsallaşan KSS faaliyetleri ya da şirketlerin KSS faaliyetlerinde bulunma motivasyonları Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve politik yapısında gerçekleşen değişimlere paralel olarak değerlerdeki, normlardaki ve toplumsal anlayıştaki kurumsal değişimin bir sonucudur. Türkiye modernleştikçe, endüstrileştikçe ve küresel ekonomi ile bütünleştikçe hayırseverlik ve yardımseverlik ile ilgili değerler veya faaliyetler şirketlerin gündeminde farklılaşarak Türkiye’de KSS başlığı altında çok daha farklı bir hale gelmiştir. Günümüzde hala hayırsever bir yaklaşımla hareket eden işadamları ya da çeşitli kurumlar görülebilmektedir, ancak bu çalışmanın üzerinde durduğu en temel nokta Türkiye’de günümüzde en genel anlamıyla piyasa söylemiyle içselleştirilmiş, stratejik ve uzun vadeli olması beklenen KSS faaliyetlerinin hayırseverlik değerleri üzerinden çeşitli kurumsal etkilerle değişerek baskın hale geldiği ve kurumsallaştığıdır.

Çalışmanın Kısıtları ve Öneriler

Türkiye’de KSS faaliyetlerinin kurumsallaşma dinamiklerini kuramsal olarak incelemeyi amaçlayan bu çalışma aynı zamanda tarihsel bağlamdaki değişikliklerin değerleri ne şekilde değiştirdiğini de kurumsal değişim bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Buradan hareketle çalışma KSS dinamiklerini anlamaya yönelik kuramsal bir öneri üzerine kuruludur ve tüm bunlara bağlı olarak sonraki çalışmalarda görgül desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda sonraki çalışmalar açısından özellikle KSS faaliyetleri içinde bulunan şirketlerin geçmiş kayıtları ve günümüzdeki kayıtları KSS ve hayırseverlik kavramı açısından karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Buna ek olarak özellikle Türkiye’de önemli konumda bulunan ve KSS faaliyetlerinin en başından beri içinde yer alan üst düzey yöneticilerle KSS’nin gelişme süreci üzerine yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilebilir. Bunlar aynı zamanda Suddaby ve Greenwood (2009) tarafından önerilen tarihsel ya da yorumsamacı bakış açısına dayalı yöntemler açısından da anlamlı katkılar olacaktır. Ayrıca kurumsal

girişimcilik açısından Türkiye’de KSS’nin ilk kim tarafından ve ne şekilde uygulandığının incelenmesi de önemli bir katkı sağlayacaktır.

Yazında hayırseverlik ve filantropi ayrımından bahseden çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların özellikle üzerinde durdukları ayrım faaliyetlerin mistik ya da insancıl bakış açısı üzerinden olmaktadır. Ancak bu iki kavram arasındaki farkın hangi dinamiklere bağlı olduğu, birbirleri arasında nasıl bir geçiş olduğu, hangi tarihsel süreçlerde ve uygulamalarda farklılaştığı ortaya konmuş değildir. Bunu ortaya koymak için görgül araştırma yapılabilir; örneğin hayırseverlik zihniyetinin yüksek (örn. Türkiye) ve filantropinin yüksek olduğu (örn. İngiltere) ülkeler seçilerek karşılaştırma yapılabilir.

SONUÇ

KSS son elli yıldır tüm dünyada tartışılmakta ve işletmeler ile toplum arasındaki ilişkinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Hakkında çok farklı görüşlerin ve uygulamaların olduğu KSS örgütsel alandaki aktörlerin de beklentileri ile her ülkenin kendi koşullarına ve dinamiklerine göre şekillenmektedir. Bu çalışma Türkiye’de özellikle son dönemde artışı gözlenen ve bu açıdan kurumsallaştığı savunulan KSS’nin ne şekilde hayırseverlik üzerinden oluştuğunu ve hangi kurumsal değişim süreçlerinden etkilenecek günümüzdeki noktaya geldiğini ortaya koymaktadır. Çalışmadaki tarihsel ve kavramsal tartışma Türkiye’nin gerçekliği ile ilgili yeni soruların sorulabilmesini de amaçlamaktadır. Buna göre Türkiye özellikle gelişmekte olan bir çevre ülkesi olarak kendine ait olan değerlerin yurtdışından gelen uygulamalar ile değiştirilmesine ve bu değişimin de örgütlere ve yönetim anlayışlarına yansımalarına şahit olmaktadır. KSS faaliyetleri bu açıdan kurumsal değişimin somut bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. 1988. *İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. TTK Yayın no: VII. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Akı, E. ve Demirbilek, S. 1996. *Sosyal ve kültürel hayatımızda vakıflar ve ilgili mevzuat*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aksoy, Y. 2009. İzmir iktisat kongreleri ışığında küreselleşme ve dünya krizi. *EGİAD Yarım*, 23: 17–25.
- Albareda, L., Lozano, J.M., Tencati, A., Midttun, A. ve Perrini, F. 2008. The changing role of governments in corporate social responsibility: Drivers and responses. *Business Ethics: A European Review*, 17(4): 347-363.

- Aldemir, C., Arbak, Y. ve Özmen, Ö. 2000. Impact of western management values upon Turkish organizations. 16th EGOS Colloquium: 1–17. Helsinki: Finlandiya.
- Aldemir, M. C., Arbak, Y. ve Özmen, Ö. 2003. Türkiye’de işgörme anlayışı: Tanımı ve boyutları. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 5–28.
- Ararat, M. 2005. Social reponsibility in a state-dependent business system. A. Habisch, J. Jonker, M. Wegner ve R. Schmidpeter (Der.), *Corporate Social Responsibility Across Europe*: 247-259. Berlin: Springer.
- Ararat, M. 2008. A development perspective for “Corporate Social Responsibility”: Case of Turkey. *Corporate Governance: An International Journal of Business in Society*, 8(3): 271-285.
- Ararat, M. ve Uğur, M. 2003. Corporate governance in Turkey: An overview and some policy recommendations. *Corporate Governance: International Journal of Business in Society*, 3(1): 58–75.
- Aslanertik, B.E. 2007. *Kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans*. İzmir: Ayan Matbaacılık.
- Aycan, Z. 2001. Paternalizm: Yönetim ve liderlik anlayışına ilişkin üç görgül çalışma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 1-26.
- Aycan, Z. ve Kanungo, R. N. 2000. Toplumsal kültürün kurumsal kültür ve insan kaynakları uygulamaları üzerine etkileri. Z. Aycan (Der.), *Akademisyenler ve profesyoneller bakış açısıyla Türkiye’de yönetim, liderlik, insan kaynakları uygulamaları*: 25-55. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Aydıntan, B. 2008. Küresel ilkeler sözleşmesine katılan Türk şirketlerinin kurumsal sosyal sorumluluk raporlarının karşılaştırmalı analizi. Muhan Sosyal İşletmecilik Kongresi: 1–14. Kuzey Kıbrıs.
- Aykol, B. ve Kurt, G. 2005. *Doğrudan yabancı yatırımlar: Gelişmeler ve Türkiye için stratejik planlama ve konumlama yaklaşımı*. İzmir: EGİAD Global Yayınları.
- Bakan, J. 2004. *The corporation: The pathological pursuit of profit and power*. New York: Free Press.
- Barley, S. R. ve Tolbert, P. S. 1997. Institutionalization and structuration: Studying the links between action and institution. *Organization Studies*, 18(1): 93–117.
- Bayıksel, Ş. Ö. 2010. Sıralama ataklarla değişiyor. *Capital*, Mart.Erişim 2 Mayıs 2010 http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=5871.
- Beauchamp, T.L. ve Bowie, N.E. 1979. *Ethical theory and business*. New Jersey: Prentice Hall.
- Berger, P. ve Luckmann, T. 1967. *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Doubleday.

- Berkman, Ü.A. 2007. İşletmelerin toplumsal sorumluluğa ilişkin Türkiye'deki akademik çalışmalardan bazı örnekler ve gözlemler. **Yönetim**, 56: 3–9.
- Bikmen, F. ve Meydanoğlu, Z. 2006. Türkiye'de vakıflar ve sosyal yatırımın geleceği. **Sivil Toplum Dergisi**, 4(15): 177–179.
- Bobbitt, P. 2002. *The shield of achilles: War, peace and the course of History*. New York: Random House Inc.
- Buğra, A. 1994. *Devlet ve işadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. 1995. *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. 2000. *Devlet-piyasa karşıtlığının ötesinde: İhtiyaçlar ve tüketim üzerine yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Campbell, J. 2004. *Institutional change and globalization*. New Jersey: Princeton University Press.
- Campbell, J. 2007. Why would corporations behave in socially responsible ways? An institutional theory of corporate social responsibility. **Academy of Management Review**, 32(3): 946 – 967.
- Carroll, A.B. 1979. A three dimensional conceptual model of corporate social performance. **Academy of Management Review**, 4(4): 497–505.
- Carroll, A.B. 1991. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of stakeholders. **Business Horizons**, Temmuz/Ağustos: 39 – 48.
- Carroll, A.B. 1999. Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. **Business and Society**, 38(3): 268–295.
- Cem, İ. 1974. *Türkiye'de geri kalmışlığın tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ceylanoğlu, N. 2006. Soruşturma: Vakıf ve sivil toplum. **Sivil Toplum Dergisi**, Temmuz-Eylül 4(15): 149–153.
- Chung, C-N. ve Luo, X. 2008. Human agents, contexts, and institutional change: The decline of family in the leadership of business groups. **Organization Science**, 19(1): 124 – 142.
- Clemens, E.S. ve Cook, J.M. 1999. Politics and institutionalism: Explaining durability and change. **Annual Review of Sociology**, 25: 441 – 466.
- Çağatay, N. 1997. *Bir Türk kurumu olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çalışkan, Y. ve İkiz, M.L. 1993. *Kültür ve sanat medeniyetimizde Ahilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çarkoğlu, A. 2006. Türkiye'de bireysel bağışlar ve vakıf uygulamalarında eğilimler. R. Zincir ve F. Bikmen (Der.), *Türkiye'de hayırseverlik: Vatandaşlar, vakıflar ve sosyal adalet*: 81–159. İstanbul: TÜSEV.

- Çizakça, M. 2006. Osmanlı döneminde vakıfların ekonomik boyutları. R. Zincir ve F. Bikmen (Der.), *Türkiye'de hayırseverlik: Vatandaşlar, vakıflar ve sosyal adalet*: 19–33. İstanbul: TÜSEV.
- Dalyan, G. ve Gökbel, S.A. 2005. *İşletmelerde sosyal sorumluluk: İMKB'de işlem gören bankaların sosyal sorumluluk faaliyetleri ile karlılıkları arasındaki ilişki*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- David, R. J. ve Bitektine, A.B. 2009. The deinstitutionalization of institutional theory? Exploring divergent agendas in institutional research. D. A. Buchanan ve A. Bryman (Der.), *The sage handbook of organizational research methods*: 160 – 175. London: Sage Publications.
- Davis, K. 1960. Can business afford to ignore social responsibilities? *California Management Review*, 2(3): 70–76.
- Delmas, M. ve Toffel M. W. 2004. Stakeholders and environmental management practices: An institutional framework. *Business Strategy and the Environment*, 13: 209 – 222.
- Devlet Planlama Teşkilatı 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı - Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
- DiMaggio, P.J. 1988. Interest and agency in institutional theory. L. G. Zucker (Der.), *Institutional patterns and organizations*: 3-22. Cambridge, Mass.: Ballinger.
- DiMaggio, P.J. 1991. Constructing an organizational field as a professional project: U.S. art museums, 1920-1940. W.W. Powell ve P.J. DiMaggio (Der.), *The new institutionalism in organizational analysis*: 267-292. Chicago: University of Chicago Press.
- DiMaggio, P.J. ve Powell, W.W. 1983. Iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2): 147-160.
- DiMaggio, P.J. ve Powell, W.W. 1991. Introduction. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Der.), *The new institutionalism in organizational analysis*: 1-38. Chicago: University of Chicago Press.
- Dinler, S. 2008. Kurumsal sosyal sorumluluk sadece hayırseverlik değildir. Her Yönüyle Dernekler, Sayı 6 (Kış). Erişim 15 Mayıs 2010 http://derneklerdergisi.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=435&Itemid=285&limit=1&limitstart=0
- Doh, J.P. ve Guay, T.R. 2006. Corporate social responsibility, public policy, and NGO activism in Europe and the United States: An institutional-stakeholder perspective. *Journal of Management Studies*, 43(1): 47 – 72.
- Ertuna, Ö. ve Ertuna B. 2009. Evolution of Corporate Governance and Potential Contribution of Developing Countries. G. Aras ve D. Crowther (Der.) *Global perspectives of corporate governance and CSR*: 163-186. England: Gower Publishing Limited,

- Faroqhi, S. 2005. *Osmanlı kültürü ve gündelik yaşam: Ortaçağdan yirminci yüzyıla*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Frederick, W.C. 1960. The growing concern over responsibility. *California Management Review*, 2(4): 54–61.
- Frederick, W.C. 1998. Moving to CSR4. *Business and Society*, 37(1): 40–59.
- Freeman, R.E. ve Liedtka, J. 1991. Corporate social responsibility: a critical approach. *Business Horizons*, 34(4): 92–98.
- Friedman, M. 1970. The social responsibility of business is to increase profits. *The New York Times Magazine*, 13 Eylül: 32–33.
- Garih, Ü. 1998. Şirketlerin kendi iç işleyişlerinde ve ortaklıkları ile ilişkilerinde etik değerler, özel durumların açıklanmasında gizlilik. İMKB (Der.), *Türk sermaye piyasasında etik değerler ve iş adabına ilişkin çalışma kuralları*: 22–25. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Garriga, E. ve Melé, D. 2004. Corporate social responsibility theories: Mapping the territory. *Journal of Business Ethics*, 53(1-2): 51-71.
- Gökşen, F. 2006. Türkiye'deki vakıfların niteliksel değerlendirmesi. R. Zincir, ve F. Bikmen (Der.), *Türkiye'de hayırseverlik: Vatandaşlar, vakıflar, sosyal adalet*: 59–81. İstanbul: TÜSEV.
- Gökşen, N.S. ve Üsdiken, B. 2001. Uniformity and diversity in Turkish business groups: Effects of scale and time founding. *British Journal of Management*, 12(4): 325–340.
- Gölbaşı, Ş. 2008. *TÜSİAD'ın toplumu inşa girişimleri*. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Greenwood, R., Oliver, C., Sahlin, K. ve Suddaby, R. 2008. Introduction. R. Greenwood, C. Oliver, K. Sahlin ve R. Suddaby (Der.), *The Sage handbook of organizational institutionalism*: 1-47 London: Sage Publications.
- Greenwood, R., Suddaby, R. ve Hinings, C.R. 2002. Theorizing change: The role of professional associations in the transformation of institutionalized fields. *Academy of Management Journal*, 45(1): 58 – 80.
- Greenwood, R. ve Hinings, C.R. 1996. Understanding radical organizational change: Bringing together the old and new institutionalism. *Academy of Management Review*, 21(4): 1022-1054.
- Güler, I., Guillen, M.F. ve Macpherson, J.M. 2002. Global competition, institutions, and the diffusion of organizational practices: The international spread of ISO 9000 quality certificates. *Administrative Science Quarterly*, 47(2): 207 – 232.
- Gülerman, A. ve Taştekil, S. 1993. *Ahi teşkilatının Türk toplumunun sosyal ve ekonomik yapısı üzerindeki etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Güvenç, B. 2003. *Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Hadjit, A. ve Moxon-Browne, E. 2005. Foreign direct investment in Turkey: The implications of EU accession. *Turkish Studies*, 6(3): 321–340.
- Hazine Müsteşarlığı. 2010. Erişim 9 Ekim 2010. <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Yabanc%C4%B1%20Sermaye%20Raporlar%C4%B1/4875%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanundan%20Sonraki%20Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20Do%C4%9Frudan%20Yat%C4%B1r%C4%B1mlar%202009.pdf>
- Heper, M. ve Keyman, E.F. 1998. Double-faced state: Political patronage and the consolidation of democracy in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 34(4): 259–277.
- Hiss, S.B. 2004. Corporate social responsibility: A myth? The example of the “round table codes of conduct” in Germany. CSGR Working Paper, The University of Warwick.
- Hiss, S.B. 2009. From implicit to explicit corporate social responsibility: Institutional change as a fight for myths. *Business Ethics Quarterly*, 19(3): 433 – 451.
- Hond D.F. ve De Bakker, F.G.A. 2007. Ideologically motivated activism: How activist groups influence corporate social change activities. *Academy of Management Review*, 32(3): 901 – 924.
- Kabasakal, H. ve Dastmalchian, A. 2001. Introduction to the special issue on leadership and culture in the Middle East. *Applied Psychology: An International Review*, 50(4): 479–488.
- Kahraman, H.B. 2002. *Postmodernite ile modernite arasında Türkiye*. İstanbul: Everest.
- Kılıçbay, A. 1997. *Türkiye'nin ekonomi politikaları; 1930-1996 ve sonrası*. İstanbul: Derin Yayınları
- Kırkulak, B. 2009. Corporate social responsibility and ethics in real estate: evidence from Turkey. S.O. Ideowu ve W.L. Fielho (Der.), *Professionals' Perspectives of Corporate Social Responsibility*: 110-130. İngiltere: Springer Yayınevi.
- Kim, T-Y., Shin, D., Oh, H. ve Jeong, Y-C. 2007. Inside the iron cage: Organizational political dynamics and institutional changes in presidential selection systems in Korean Universities, 1985–2002. *Administrative Science Quarterly*, 52(2): 286 – 323.
- Kinross, L. 2008. *Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi ve çöküşü*. Çev. Meral Gaspıralı. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Klein, N. 2000. *No logo*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Koç, V. 1983. *Hayat hikayem*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- Kongar, E. 2001. *21. yüzyılda Türkiye: 2000'li yıllarda Türkiye'nin toplumsal yapısı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Kozanoğlu, H., Gür, N. ve Özden, B.A. 2008. *Neoliberalizmin gerçek 100'ü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köymen, O. 2007. *Sermaye birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya*. İstanbul: Yordam Kitap
- Leblebici, H., Salancik, G.R., Copay, A. ve King, T. 1991. Institutional change and the transformation of interorganizational fields: An organizational history of the U.S. radio broadcasting industry. *Administrative Science Quarterly*, 36(1): 333–363.
- Levitt, T. 1958. The dangers of social responsibility. *Harvard Business Review*, 36(5): 41-50.
- Marquis, C., Glynn, M.A. ve Davis, G.F. 2007. Community isomorphism and corporate social action. *Academy of Management Review*, 32(3): 925 – 945.
- Marquis, C. ve Lounsbury, M. 2007. Vive la résistance: Competing logics and the consolidation of U.S. community banking. *Academy of Management Journal*, 50(4): 799 – 820.
- Matten, D. ve Moon, J. 2008. Implicit and explicit CSR: A conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 33(2): 404 – 424.
- McWilliams, A. ve Siegel, D. 2001 Corporate social responsibility: A theory of the firm perspective. *Academy of Management Review*, 26(1): 117 – 127.
- Meyer, J. W. ve Rowan, B. 1977. Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2): 340-363.
- Meyer, J.W. ve Scott, W.R. 1983. *Organizational environments: Ritual and rationality*. Beverly Hills: Sage.
- Misangyi, V.F., Weaver, G.R. ve Elms, H. 2008. Ending corruption: The interplay among institutional logics, resources, and institutional entrepreneurs. *Academy of Management Review*, 33(3): 750 – 770.
- Munir, K.A. 2005. The social construction of events: A study of institutional change in the photographic field. *Organization Studies*, 26(1): 93 – 112.
- Munyar, V. 2009. "Carnegie hayırseverlik madalyası," Koç ailesiyle ilk kez Türkiye'ye uzandı. *Hürriyet*, 17 Ekim: 11.
- O'Higgins, E. 2005. Bridging Atlantic. A. Habisch, J. Jonker, M. Wegner, ve R. Schmidpeter (Der.), *Corporate Social Responsibility Across Europe*: 67-77. Berlin: Springer.
- Onaner, M. 2001. Türkiye'de Yabancı Sermaye Mevzuatı ve Yatırımları. A. Tarhan (Der.) *Ekonomik istikrar, büyüme ve yabancı sermaye*: 35-46 TCMB Yayınları. Erişim 25 Nisan 2010 <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabserm.doc>
- Otlu, F. 2002. Sosyal sorumluluk kavramı, işletme yönetiminin ve muhasebenin sosyal sorumluluğu. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(1-2):143-163.

- Özden, H.Ö. 2004. Türk vakıf kurumunun duygusal ve felsefi temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2): 339-349.
- Özen, Ş. 2002. Bağlam, aktör, söylem ve kurumsal değişim: Türkiye'de toplam kalite yönetiminin yayılım süreci. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 47-91.
- Özen, Ş. 2004. Örgütsel analizde Türkiye kaynaklı kurumsal kuram çalışmaları. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 89 – 100.
- Özen, Ş. 2007. Yeni kurumsal kuram: Örgütleri çözümlemede yeni ufuklar ve yeni sorunlar, A. S. Sargut ve Ş. Özen (Der), *Örgüt Kuramları*: 237-330. İstanbul: İmge Yayınları.
- Özkaya, M. 1996. *Türkiye'nin sanayi devleri*. Ankara: Atila.
- Özkoç, A.E., Çelik, M. ve Gönen, S. 2005. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve muhasebenin sosyal sorumluluğu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27: 107-124.
- Öztürk, E.B., Alakavuklar, O.N. ve Kılıçaslan, S. 2009. Corporate social responsibility in Turkish context on the basis of new institutional theory. Ankara University International Conference on Marketing and Entrepreneurship, Antalya, Turkey.
- Paşa, S.F., Kabasakal, H. ve Bodur, M. 2001. Society, organizations, and leadership in Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 50(4): 559-589.
- Porter, M.E. ve Kramer, M.R. 2002. The competitive advantage of corporate philanthropy. *Harvard Business Review*, 80(12): 56-69.
- Schneiberg, M. 2007. What's on the path? Path dependence, organizational diversity and the problem of institutional change in the US economy, 1900-1950. *Socio-Economic Review*, 5(1): 47 – 80.
- Scott, R.W. 1992. *Organizations: Rational, natural and open systems*. New Jersey: Prentice Hall.
- Scott, R.W. 1995. *Institutions and organizations*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Sevilengül, O. 1997. *Genel muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Social Accountability International. 2008. Social accountability international SAS accreditation. Erişim 27 Şubat 2009 <http://www.saasaccreditation.org/docs/SA8000%20Public%20Lists%20Q3%202008,%20by%20Facility.pdf>
- Soysaldı, H.M. 2002. Vakıfların günümüzdeki yeri ve önemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1): 383-400.
- Sözen, S. ve Shaw, I. 2002. The international applicability of "new" public management: Lessons from Turkey. *The International Journal of Public Sector Management*, 15 (6): 475-486.
- Suchman, M.C. 1995. Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20 (3): 571 – 610.

- Suddaby, R. ve Greenwood, R. 2009. Methodological issues in researching institutional change. D. A. Buchanan ve A. Bryman (Der), *The Sage handbook of organizational research methods*: 176 – 195. London: Sage Publications.
- Şentürk, Ö.F. 2007. *Charity in Islam: A comprehensive guide to zakat*. Çev., E. Atasever. New Jersey: The Light Incorporation.
- Timur, T. 2000. *Toplumsal değişme ve üniversiteler*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Timur, T. 2001. *Osmanlı toplumsal düzeni*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Tsamenyi, M., Cullen, J. ve Gonzalez, J.M.G. 2006. Changes in accounting and financial information system in a Spanish electricity company: A new institutional theory analysis. *Management Accounting Research*, 17: 409 – 432.
- Turan, Ş. 2002. *Türk kültür tarihi: Türk kültüründen Türkiye kültürüne ve evrenselliğe*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu 2010. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim 15 Mayıs 2010.<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=hay%FDr&ayn=tam>
- UNDP. 2008. United Nations Development Programme. Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu. Erişim 27 Şubat 2009 http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/CSR_Report_en.pdf
- Ülgener, S.F. 2006. *İktisadi çözümlenin ahlak ve zihniyet dünyası: Fikir ve sanat tarihi boyu akisleri ile bir portre denemesi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Üsdiken, B. 1996. Importing theories of management and organization: The case of Turkish academia. *International Studies of Management and Organization*, 26 (3): 33–46.
- Üsdiken, B. 2008. Türkiye’de işletme grupları: Özel sayıya giriş. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8 (1-2): 5-21.
- Üsdiken, B. ve Wasti, A. 2009. Preaching, teaching and researching at the periphery: Academic management literature in Turkey 1970 1999. *Organization Studies*, 30 (10): 1063 – 1082.
- Windell, K. 2006. Corporate social responsibility under construction: Ideas, translations, and institutional change. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uppsala Üniversitesi, İsveç.
- Yamak, S. 2007. *Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının gelişimi*. İstanbul: Beta yayınları.
- Yamak, S. ve Süer, Ö. 2005. State as a stakeholder. *Corporate Governance: International Journal of Business in Society*, 5(2): 111-121.
- Yaprak, A., Karademir, B. ve Osborn, N.R. 2007. Business groups: An integrated model to focus future research. *Journal of Management Studies*, 44 (8): 1551-1579.

Zilber, T.B. 2002. Institutionalization as an interplay between actions, meanings and actors: The case of a rape crisis centre in Israel. *Academy of Management Journal*, 45: 234-254.

Zincir, R. ve Bikmen, F. 2006. Kavramsal çerçeve ve yönetici özeti. R. Zincir ve F. Bikmen (Der.), *Türkiye'de hayırseverlik: Vatandaşlar, vakıflar ve sosyal adalet*: 9-19. İstanbul: TÜSEV.

Ozan Nadir Alakavuklar, 2005 yılından bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. 2007 yılından bu yana aynı üniversitede işletme doktorası yapmaktadır. Güncel örgüt kuramları ve yönetim-organizasyon alanındaki eleştirel gelenek üzerine çalışmaktadır. (e-posta: ozan.alakavuklar@deu.edu.tr)

Selcen Kılıçaslan, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde İşletme Doktora Programı öğrencisidir. Aynı üniversitede İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Örgütsel davranış, sosyal sorumluluk ve kişi-örgüt uyumu alanlarında çalışmalar yapmaktadır. (e-posta: selcen.kilicaslan@deu.edu.tr)

Engin Bağış Öztürk, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve aynı üniversitede doktora öğrenimini sürdürmektedir. Örgütsel davranış alanını temel alan çalışmaları özellikle örgütsel güven ve kültürlerarası yönetim konularına odaklanmaktadır. (e-posta: engin.ozturk@deu.edu.tr)

